

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
Katedra za noviju hrvatsku književnost

Zagreb, lipanj 2016.

ČITANJE U KONTEKSTU
(NA PRIMJERIMA ROMANA MIRA GAVRANA)

DIPLOMSKI RAD

broj ECTS bodova: 8

Mentorica: dr. Julijana Matanović, izv. prof.

Studentica: Tamara Žuža

SADRŽAJ

1. DIO

1. Uvod.....	4
2. Miro Gavran o svom pisanju.....	7
3. Natuknica o čitanju.....	10
4. Odvojeno čitanje.....	12
4.1. <i>Jedini svjedok ljepote</i>	12
4.2. <i>Kafkin prijatelj</i>	16
5. Vežano čitanje (čitanje u kontekstu).....	20
5. 1. O pisanju – promišljanje književnosti.....	20
5. 2. (Ne)objavljivanje – u potrazi za idealnim čitateljem.....	21
5. 3. Ljubavne priče – u potrazi za idealnom ženom.....	22
5. 3. 1. Ljubav kao strast.....	23
5. 3. 2. Ljubav kao uzajamna posesivnost.....	24
5. 3. 3. „Neobična“ ljubav – ljubav kao slučajnost.....	25
5. 3. 4. Ljubav dostojna poštovanja.....	26
5. 3. 5. Ljubav kao roman.....	27
5. 4. Rješenja.....	27
5. 4. 1. Bolest kao način ozdravljenja i kao rješenje.....	27
5. 4. 2. Samoubojstvo kao rješenje.....	28
5. 4. 3. Bijeg kao rješenje.....	29

2. DIO

6. Analiza provedene ankete.....	30
6. 1. Metodologija istraživanja.....	30
6. 2. Rezultati provedene ankete.....	33
7. Zaključak.....	36
8. Prilog 1 (Općenita anketa).....	37

8. 1. Podaci o ispitaniku.....	37
8. 2. Čitalačko iskustvo.....	37
8. 3. Lektirno obrazovanje.....	38
9. Prilog 2 (Anketa o Gavranu).....	40
10. Bibliografija.....	43
10. 1. Izvori.....	43
10. 2. Literatura.....	43
10. 3. Internetski izvori.....	44

1. DIO

1. UVOD

Miro Gavran hrvatski je pripovjedač, romanopisac i dramatičar rođen u Gornjoj Trnavi 3. svibnja 1961. Diplomirao je dramaturgiju na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu 1986. i otada djeluje kao dramaturg, a potom i umjetnički direktor zagrebačkoga Teatra &TD. Sa samo dvadeset i dvije godine debitirao je dramom „Kreontova Antigona” u kazalištu „Gavella“, a s dvadeset i tri objavio je i prvu knjigu. U dvadeset i četvrtoj godini imao je prvu premijeru izvan Hrvatske. Godine 1993. pokrenuo je časopis *Plima* u kojemu su šest godina objavljivali pisci početnici. Iako sam nije u *Plimi* objavio niti jedan tekst, važno je to što su mnogi *Plimaši* danas ugledni književnici. Dvije godine poslije osnovao je u Epilog teatar, koji je izvodio njegove dramske tekstove, a 2002. Teatar Gavran, svoj *putujući teatar*. Miro Gavran tvrdi kako se „istinski dramski autor rađa i razvija jedino i isključivo u teatru, u praksi, na pokusima. Kazalište nema puno koristi od kabinetskih pisaca koji ne poznaju kazališni mehanizam“¹. Zanimljivo je i to kako su dvije Trnave možda najznačajna mjesta Gavranova života. Naime, rođen je u Gornjoj Trnavi, a „jedini [je] živući autor u Europi koji ima 'vlastiti' književni festival Gavranfest (...) na kojemu se izvode samo njegova djela“², u slovačkom gradu Trnavi. Prvi se održao 2003. kad je u jednoj sezoni čak šest slovačkih kazališta imalo njegove drame na svojim repertoarima, pa su vodeći ljudi Divadla Jana Palarika iz Trnave, Michal Babiak i Emil Nedielka, odlučili pokrenuti taj festival kao festival slovačkih kazališta, koji sljedeće godine postaje međunarodni festival³. Piše drame: *Kreontova Antigona*, 1983; *Urotnici*, 1985; *Noć bogova*, 1986; *Ljubavi Georgea Washingtona*, 1988; *Čehov je Tolstoju rekao zbogom*, 1989; *Muš moje žene*, 1991; *Pacijent doktora Freuda*, 1993; *Zaboravi Hollywood*, 1997; *Vrijeme je za komediju*, 2001; *Hotel Babilon*, 2002; *Kako ubiti predsjednika*, 2004.). Također piše i romane (neki od njih su: *Zaboravljeni sin*, 1989; *Kako smo lomili noge*, 1995; *Klara*, 1997; *Margita*, 1999; *Judita*, 2001; *Krstitelj*, 2002; *Poncije Pilat*, 2004; *Jedini svjedok ljepote*, 2009; *Kafkin prijatelj*,

¹ Grdić, Tina. „VIDEO: Miro Gavran o teatru, pisanju i samoći“, *Dalje.com*, objavljeno: 16. 4. 2009. u 22:45, posjet: 20. 4. 2015.

<http://dalje.com/hr-scena/video--miro-gavran-o-teatru-pisanju-i-samoci/251540>

² Tkalec, Gordana. „Internetski portreti hrvatskih pisaca“, Zagreb: Matica hrvatska, *Kolo* 5, 2013.

<http://www.matica.hr/kolo/401/Internetski%20portreti%20hrvatskih%20pisaca/> posjet: 20. 4. 2015.

³ Ožegović, Nina. „Miro Gavran – najpopularniji hrvatski pisac u svijetu“, *Nacional* 553, objavljeno 19. 6. 2006., posjet: 20. 4. 2015.

<http://arhiva.nacional.hr/clanak/25918/miro-gavran-najpopularniji-hrvatski-pisac-u-svijetu>

2011), zbirke pripovijedaka (*Mali neobični ljudi*, 1989) te prozu za djecu (*Svašta u mojoj glavi*, *Kako je tata osvojio mamu*, *Pokušaj zaboraviti* i dr.). Osim drama i romana, autor je više radiodrama te scenarija za film⁴. Godine 2008. objavljuje svoju prvu i jedinu esejističko-memoarsku knjigu *Književnost i kazalište* u kojoj se nalaze „eseji, razgovori, zapisi i nostalgična prisjećanja“ o književnosti i kazalištu. Na pitanje u kojem se žanru nije okušao, Gavran kaže da se nikada nije odvažio „pisati klasične eseje ni publicistiku ili putopise. Ono što me istinski privlači i nadahnjuje priče su o međuljudskim odnosima. Volim mijenjati literarne žanrove jer tako izbjegavam zasićenje bilo formom bilo sadržajem“⁵.

Miro Gavran je vrlo popularan i kao dramatičar i kao prozaist, ali je jako zanimljivo to da za njega ne vrijedi argumentacije da je teže pisati dramska djela zbog ograničanja „vezani[h] za količinu teksta i zahtjevnosti scenskog uprizorenja“⁶. Gavran priznaje da za kazalište piše „s lakoćom, dok m[u] pisanje proznih tekstova traje dulje (...) i ostvaruje [se] uz mnoštvo dilema, s duljom pripremom i uz veću nesigurnost“⁷.

Brojnim prijevodima na čitav niz jezika diljem svijeta i izvođenjem predstava na svim kontinentima (gotovo svim!⁸), Miro Gavran naš je najprevođeniji, najizvođeniji i najčitaniji književnik. Nazivaju ga „književnim i čitalačkim fenomenom“, te najpopularnijim hrvatskim piscem u svijetu⁹. Gavran je profesionalni pisac, odnosno onaj „koji od pisanja može živjeti“.

U svom diplomskom radu bavit ću se analizom i interpretacijom Gavranovih romana *Jedini svjedok ljepote* i *Kafkin prijatelj*. Naglasak će prvenstveno biti na mojem tumačenju ovih romana, s posebnim osvrtom na „međusobnu“ komunikaciju tih dvaju tekstova. Krenut će se od pretpostavke da ne postoji jedno jedino (objektivno i ispravno) čitanje književnog teksta. Recepcija koja uključuje i tumačenje i ocjenu teksta rezultat je brojnih čimbenika: lektirnog obrazovanja recipijenta, njegovog čitateljskog iskustva pa čak i trenutnog

⁴ Brozović, Dalibor, gl. ur. *Hrvatska enciklopedija*. 11 sv. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 1999-2009, sv. 4, natuknica „Miro Gavran“, 132.

⁵ Derk, Denis. „Tko će napisati moje knjige ako prihvatim neku funkciju!“, *Večernji list*, objavljeno: 26. 2. 2015. u 13:59, posjet: 22. 4. 2015.

<http://www.vecernji.hr/knjige/tko-ce-napisati-moje-knjige-ako-prihvatim-neku-funkciju-najkorisniji-sam-kao-pisac-i-zato-odbijam-drustvene-angazmane-991991>

⁶ Tunjić, Andrija. „Srljamo u društvo kakvo ne cijenimo“, Zagreb: Matica hrvatska, *Vijenac* 408, objavljeno: 22. 10. 2009, posjet: 22. 4. 2015.

⁷ Ibid

<http://www.matica.hr/vijenac/408/Srljamo%20u%20dru%C5%A1tvo%20kakvo%20ne%20cijenimo%20/>

⁸ Belak Krile, Anita. „Još me jedino nisu igrali na Antartici“, *Slobodna Dalmacija*, objavljeno 22.02.2015. u 20:37, posjet: 26. 2. 2015.

<http://www.slobodnadalmacija.hr/Kultura/tabid/81/articleType/ArticleView/articleId/275825/Default.aspx>

⁹ Ožegović, Nina. „Miro Gavran – najpopularniji hrvatski pisac u svijetu“, *Nacional* 553, objavljeno 19. 6. 2006., posjet: 20. 4. 2015.

<http://arhiva.nacional.hr/clanak/25918/miro-gavran-najpopularniji-hrvatski-pisac-u-svijetu>

raspoloženja. Na tom tragu posebno su zanimljivi tekstovi kod kojih primjećujemo preseljenje tematskih sklopova iz jedne u drugu knjigu.

Roman *Kafkin prijatelj* Mire Gavrana objavljen je 2011. godine, dakle dvije godine nakon autorova romana *Jedini svjedok ljepote* u kojem se središnja priča razrješava upravo *slučajem Kafka*. Stoga, spomenuta dva romana mogu se čitati i kao jedna narativna cjelina. Osnovna interpretativna nit – kojom će se usmjeravati moje tumačenje – tiče se mogućih, dvaju, drukčijih čitateljskih doživljaja. Prvi je rezultat odvojenog čitanja, a drugi vezanog čitanja (čitanje u kontekstu). Na opisanoj razlici pojasnit ću uvodnu tezu o nemogućnosti *samo jednog* čitanja.

Za potrebe ovog rada i propitivanja komunikacije između spomenutih romana, odlučila sam provesti anketu. U nju sam uključila čitatelje različite dobi i spola, različitih zanimanja, odnosno vrsta obrazovanja, različitog čitalačkog iskustva i lektirnog obrazovanja; one koji čitaju više, i oni koji čitaju manje; one koji su pročitali oba spomenuta romana, one koji su pročitali samo jedan, ali i one koji su pročitali jedan, ali na moj poticaj.

Cilj ovog rada nikako nije ponuditi neko *ispravno tumačenje*, već je cilj jedan sasvim osobni doživljaj dvaju romana propitati i u malo širem kontekstu pomoću ankete. Prvo načelo kojim se vodim u ovom radu, odvojeno je čitanje ovih dvaju romana. U četvrtom poglavlju ću pokušati predstaviti svoja zapažanja nakon prvog čitanja pojedinog romana i to na temelju bilješki koje sam vodila za vrijeme čitanja. U petom poglavlju pozabavit ću se čitanjem u kontekstu, odnosno povezanim čitanjem obaju romana u svrhu utvrđivanja može li se govoriti o jednoj narativnoj cjelini.

Prema prvotnoj zamisli, odnosno mogućnosti, da ova dva romana čine jedan narativni niz, u nastavku ću predstaviti vezano čitanje ovih romana. Izdvojit ću nekoliko kategorija za koje smatram da čine temeljne zajedničke motivske podudarnosti u romanima. To su:

- 1) pisanje kao djelatnost, odnosno promišljanje i razgovor o književnosti,
- 2) objavljivanje ili neobjavljivanje kao dilema suprotstavljena između autora i njihovih idealnih i/li jedinih čitatelja,
- 3) ljubavne priče kao kostur radnje, tj. potraga za idealnom ženom, gdje sam subjektivno izdvojila one koje smatram važnima i zanimljivima,
- 4) rješenja, odnosno načine na koje se protagonisti bore ili ne bore s trenutnim problemima.

2. MIRO GAVRAN O SVOM PISANJU

Miro Gavran je pisac koji dosta piše i o kojem je dosta napisano. Njegovo pisanje Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti u biografskoj crtici o njemu vidi kroz ove „temeljne odrednice (...) izbor likova iz događajne zbiljske povijesti (kulture, vjere, politike, filozofije), kronikalni stil te pokušaj rekonstruiranja djelatnosti glavnih likova s obzirom na njihove nepoznate, skrivene ili brižno tajane sudbine“¹⁰.

Sam Miro Gavran o vlastitom pisanju piše u eseju „Kako piše...“, objavljenom u knjizi *Pisci o pisanju. 32 autora o tajnama zanata* koju je uredila Milana Vuković Runjić¹¹. Napominje kako je počeo pisati sa šesnaest godina te je jednog ljeta uzeo veliku bilježnicu i u nepuna dva mjeseca napisao pet priča. Otada nije prestao pisati (piše dakle, gotovo 40 godina!), a svoj posao smatra najljepšim poslom na svijetu. Onda je istrгнуo korice jedne male bilježnice koje mu i danas služe kao mali fascikl u koji stavlja svoje ideje, a gotovo svaki mjesec zabilježi po nekoliko ideja za nove drame ili nove romane. Potom učini selekciju i pobaca papiriće koji mu više ne znače mnogo. Ideje kojima se vraća, uvijek iznova, postaju one koje bi se mogle realizirati.

Prije pisanja uvijek napravi detaljan plan što će se točno događati u svakoj sceni, odnosno poglavlju, pa čak napiše i opsežne biografije glavnih junaka (iako ponekad iskoristi samo trećinu). Ne počinje pisati dok se ne odluči za vrstu rečenica kojima želi iskazati misli i osjećaje svojih junaka, odnosno koje će *boje, okusa i mirisa* biti njegov tekst te kako će fabula početi, razvijati se i završiti.

Kad napokon započne s pisanjem, većinom ispiše četiri, ali i više verzija tekstova. I to uvijek nalivperom ili penkalom, dakle rukom, ne na kompjuteru, na desnoj stranici velike bilježnice, dok mu lijeva ostaje prazna, za naknadna dodavanja. Najdraža mu je prva verzija, koju piše s najvećom koncentracijom i po dvanest sati na dan. Iako piše precizne planove prije pravog pisanja, često od njih odstupa, pa čak i s planiranim završetkom. Sljedeće verzije nastaju teže, njih iščitava mnogo puta, daje prijateljima na čitanje, sažima dojmove u jedno osjećanje. Zanimljivo je da tvrdi kako sebe nikad nije prisiljavao na pisanje, ako ga određena tema nije u potpunosti zaokupila, neće se uhvatiti nje. Veći mu je problem kada ima više tema koje ga u isto vrijeme jednako jako privlače.

¹⁰ Torbica, Duška. Iz: Pregled kandidata za nove članove Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti IZBORNA SKUPŠTINA – 15. svibnja 2014, *Hazu.hr*, obavljeno: 2. 6. 2014., posjet: 20. 4. 2015.

http://info.hazu.hr/hr/clanovi_akademije/osobne_stranice/mgavran/mgavran_biografija/mgavran_izb/

¹¹ Gavran, Miro. „Kako piše...“, u: Vuković Runjić, Milana, ur. *Pisci o pisanju. 32 autora o tajnama zanata*. Zagreb: Vuković & Runjić, 2003, 36-38.

Iako mnogo putuje, s obzirom na veliko zanimanje publike i brojne premijere, kaže kako su baš ta dosadna i monotona putovanja nekad od koristi, jer mu pružanju odmak i opuštanje od svakodnevice, tako da nove tekstove piše i u vlakovima, avionima, između polazaka... Njegov život tada više nalikuje životu trgovačkog putnika, a ne pisca. Za njega tekstovi nastaju jedino i samo u samoći, zato svake zime i ljeta odvoji dva mjeseca isključivo za pisanje¹².

Dakle, važno je imati ideju koja je piscu poticajna, a najgore je pisati bez ideja, odnosno prisiljavati se na pisanje. Piše isključivo nadahnućem, koje mu dolazi, kako kaže „odozgo“, toliko da mu se čini da je sve svoje priče dobio na dar, a njegov je zadatak bio samo to da „poput srednjovjekovnog pisara 'prepiše' tekst koji mi je predan na čuvanje“¹³. Jer „s idejom je kao s ljubavlju, dolazi nam samo kada je ne očekujemo“¹⁴.

Iako je govorio u kontekstu školske lektire i nastave književnosti, sljedeći se njegovi stavovi mogu shvatiti i šire – u općenitom kontekstu čitanja. Smatra kako bi sat lektire trebao biti ugodan razgovor o književnosti, a ne „preudo-znanstveno seciranje i analiziranje književnog teksta, pri čemu se od učenika očekuje da glume male književne teoretičare“. Pravo uživanje u književnom djelu tako je maknuto u drugi plan, dok se inzistira na „razumijevanju“. Gavran književno djelo vidi kao glazbu ili sliku, nešto što ne možemo „znanstvenim metodama mjeriti i normirati“¹⁵.

O Gavranovoj usredotočenosti na čitatelja govori i njegova izjava da mu je „kao piscu uvijek bila želja doprijeti do srca mojih gledatelja i čitatelja. Roman i predstava moraju nas nasmijati ili rasplakati – ako se to ne dogodi nije se dogodila ni umjetnost!“¹⁶.

Komparirajući hrvatsku i europsku, odnosno svjetsku, književnost posljednjih desetljeća, zaključuje kako su prikazi beznada i ispraznosti ljudske egzistencije temeljni motivi. Prvenstveno iz pozicije čitatelja kaže kako voli književnost „koja pruža nadu, katarzu i

¹² Ožegović, Nina. „Miro Gavran – najpopularniji hrvatski pisac u svijetu“, *Nacional* 553, objavljeno 19. 6. 2006., posjet: 20. 4. 2015.

<http://arhiva.nacional.hr/clanak/25918/miro-gavran-najpopularniji-hrvatski-pisac-u-svijetu>

¹³ Ibid.

¹⁴ Gavran, Miro. „Kako piše...“, u: Vuković Runjić, Milana, ur. *Pisci o pisanju. 32 autora o tajnama zanata*. Zagreb: Vuković & Runjić, 2003, 38.

¹⁵ Pervan, Jelena. „[Školska lektira] Miro Gavran predlaže koje knjige treba izbaciti a koje uvrstiti u popis“, *Srednja.hr*, objavljeno: 19. 4. 2015. u 08:46, posjet: 20. 4. 2015.

<http://srednja.hr/Zbornica/Nastava/-SKOLSKA-LEKTIRA-Miro-Gavran-predlaze-koje-knjige-treba-izbaciti-a-koje-uvrstiti-u-popis>

¹⁶ Gavran, Miro. *Književnost i kazalište. Eseji, razgovori, zapisi i nostalgичna prisjećanja*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008.

humor. (...) i to je u prvom redu odgovor čitatelja, a ne pisca. Kao pisac i sâm sam podložan trenutnom raspoloženju kod izbora neke teme kojom se odlučim baviti¹⁷.

Veliku popularnost svojih romana i drama *od Amerike do Rusije* pokušao je objasniti svojom težnjom na jednostavnim ljudskim pričama. On, kako kaže, voli svoje junake, što je sve veća rijetkost u svjetskoj književnosti, ali i to što uvijek nastoji pružiti svojim čitateljima (i gledateljima) katarzu, emocije općenito i humor¹⁸.

Što se tiče odnosa prema drugim piscima i prema čitateljima, smatra kako je „pisanje izrazito individualan posao i da jednostavno nije prirodno da se pisci udružuju u frakcije i djeluju poput političara“ te da svoje „knjige piše po unutarnjem poticaju misleći na čitatelje, a ne na druge pisce“. Svojim najvećim uspjehom smatra to što je ostao normalan čovjek¹⁹.

Između pisca profesionalca i amatera ne pravi preveliku razliku jer oni mogu biti jednako daroviti. No, „profesionalac se nikada neće zadovoljiti prvom verzijom teksta. Profesionalac će ostvariti kontinuitet u svome radu, neće se oslanjati samo na nadahnuće nego će poraditi i na vještini i na svome obrazovanju“²⁰.

¹⁷ Šovagović, Tomislav. „Ljudskoj duši treba dobra književnost“, *Glas koncila* 13 (1814), objavljeno 29. 3. 2009, posjet: 20. 4. 2015.

http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_php&Itemid=41&news_ID=16309

¹⁸ Mladen, Valentina. „Miro Gavran: Najveći mi je uspjeh što sam ostao normalan čovjek“, *Zadarski list*, objavljeno: 15. 3. 2011, posjet: 20. 4. 2015.

<http://www.zadarskilist.hr/clanci/15032011/miro-gavran-najveci-uspjeh-mi-je-sto-sam-ostao-normalan-covjek>

¹⁹ Ibid.

<http://www.zadarskilist.hr/clanci/15032011/miro-gavran-najveci-uspjeh-mi-je-sto-sam-ostao-normalan-covjek>

²⁰ Grdić, Tina. „VIDEO: Miro Gavran o teatru, pisanju i samoći“, *Dalje.com*, objavljeno: 16. 4. 2009. u 22:45, posjet: 20. 4. 2015.

<http://dalje.com/hr-scena/video--miro-gavran-o-teatru-pisanju-i-samoci/251540>

3. NATUKNICA O ČITANJU

Čitanje se određuje kao „proces usvajanja kakva teksta na temelju prethodnog poznavanja barem njegova jezika i pisma, ako već ne i vrsne, stilske, autorske, povijesne i kulturne pripadnosti“. Ono, potom, podrazumijeva ne samo uočavanje, prepoznavanje i tumačenje znakova već i „završno shvaćanj[e] sadržaja, poruke, ideje, značenja ili smisla, za koje se obično drži da ih tekst prenosi“²¹. Kada biramo što ćemo čitati, zanemarujemo ostale knjige koje nismo odabrali, čitanje je dakle i proces selekcije²². Iako je činjenica da postoje različita čitanja, tj. da različiti ljudi mogu na drugačije, pa i na sasvim oprečne, načine iščitati i razumijeti neko djelo, danas općepoznata, nije uvijek bilo tako. Prije su te mogućnosti „zbunjivale pojedine literarne kritičare, a još više nastavnike“. Danas se shvaća da se razumijevanje i interpretacija prilagođuju novim generacijama čitatelja²³. Zanimljivo je da se to događa i zbog vremenske udaljenosti tadašnjih i sadašnjih čitelja, ali i zbog pripadanja raznim kulturama i jezicima (jer nije isto čitati originalno djelo i njegov prijevod). Također, u istom društvu pripadamo različitim slojevima, bogatiji ili siromašniji, oni koji su u obitelji naučili redovito čitati i oni koji su to usvojili negdje drugdje (u školi, primjerice). To problem recepcije književnog djela čini još kompliciranijim jer „i pisac u svojstvu pošiljaoca, i čitaoci u svojstvu primalaca uvijek su predstavnici određenog društvenog sloja unutar određene klase“²⁴. Ovisno o tome i za koje se zanimanje školujemo i kakav posao radimo, imamo li vremena i volje za čitanje. Također i smatramo li čitanje nečim što je samo po sebi razumljivo ili čitamo zato što moramo ili zato što se to doživljava kao prestižno i intelektualno.

Promijenilo se, dakle, i čitanje, ali i motivacija. Različiti ljudi čitaju iz različitih interesa: neki da bi uživali, neki da bi se opustili, neki da bi naučili nešto novo, itd. Što se tiče samog književnog djela, njegova recepcija može biti takva da prođe „gotovo neopaženo, a tek da kasnije bude općenito recipirano“²⁵. Iako se nekad broj ili naslovi knjiga čine važnima, oni se ne mogu „definitivno unaprijed zadati jer ne ovise samo o razvoju starih i dolasku novih čitatelja, nego i autora“²⁶. Odnos autor, djelo i čitatelj neizostavan je kada se radi o

²¹ Brozović, Dalibor, gl. ur. *Hrvatska enciklopedija*. 11 sv. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 1999-2009, sv. 2, 691.

²² Plevnik, Danko. *Tko je vaš najbolji čitalac?*. Karlovac: 2010, Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić, 15.

²³ Grosman, Meta. *U obranu čitanja: čitatelj i književnost u 21. stoljeću*. Prevela Anita Peti-Stantić. Zagreb: Algoritam, 2010, 19.

²⁴ Škreb, Zdenko. *Studij književnosti*. Zagreb: Školska knjiga, 1976, 77.

²⁵ Ibid, 78.

²⁶ Plevnik, Danko. *Tko je vaš najbolji čitalac?*. Karlovac: 2010, Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić, 18.

književnosti. No, „bitni smisao djela ovisi o dojmovima čitaoca, prije negoli o 'strastima' i 'ukusima' pisca (...) jedinstvo teksta ne ovisi o porijeklu nego o njegovoj sudbini“²⁷.

„Teorija recepcije“, sa svojim glavnim predstavnicima Wolfgangom Iserom, Stanleyem Fishem i Hansom Robertom Jaussom, odnosi se na različite teorijske pristupe koji u središte svog proučavanja stavljaju baš čitatelja, a ne djelo ili autora. Od Jaussa potječe termin „idealni čitatelj“²⁸. U posljednje se vrijeme teoretičari čitanja „najviše bave nastojanjima razumijevanja čitateljeva prethodnih znanja za čitanje“²⁹, odnosno onim što smo znali otprije, sva znanja i iskustva koja smo pohranili u pamćenju. Lovro Škopljanac u svojoj knjizi *Književnost kao prisjećanje. Što pamte čitatelji* pristupa tom zanimljivom polju sjećanja i pamćenja, ali pamćenja pročitano. On, naime, pravi razliku između profesionalnih i neprofesionalnih čitatelja, odnosno povlaštenih čitatelja (kritičara, autora) te običnih čitatelja, te na potonjima provoditi svoje istraživanje³⁰. Običan je čitatelj „neokaljan književnih predrasudama“³¹. Danko Plevnik ne postavlja pitanje o tome tko je naš najbolji pisac, već tko je naš najbolji čitatelj: „postoji čitava vojska 'ovlaštenih' i superiornih čitalaca“, u tu on onda ubraja cijeli niz: lektori, redaktori, urednici, nakladnici, kritičari, bibliotekari, itd., „ili pak 'neovlaštenih', ali utjecajnih čitalaca kao što su roditelji, bračni partneri, vlastita djeca, prijatelji i profesionalni kolege“³². Odluka je na kraju, naravno, na samom čitatelju. Jer svi autoriteti sa svojim nametanjem kako da čitamo, što da čitamo, koja je vrijednost toga što čitamo ionako „uništavaju duh slobode“, a u čitanju nema zakona i konvencija kojih ima svugdje drugdje³³.

Isto tako je važno primijetiti da su čitatelji danas pod pritiskom onih koji promidžbom određuju „tko mora biti čitan, čitaniji, najčitaniji“³⁴, ali također i uvjeravaju čitatelje da je ono što im se nudi najbolje i ispravno. Utješno je ipak to što vjerojatno čitatelj „ne čita radi marketinške presije, književne ponude, preporuke čitalačkih klubova ili knjižnične statistike, nego radi vlastite potrebe“³⁵. Pa čak, kako kaže Virginia Woolf u svojoj zbirci eseja o čitanju

²⁷ Plevnik, Danko. *Tko je vaš najbolji čitalac?*. Karlovac: 2010, Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić, 73.

²⁸ Škopljanac, Lovro. *Književnost kao prisjećanje*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2014, 26-37.

²⁹ Grosman, Meta. *U obranu čitanja: čitatelj i književnost u 21. stoljeću*. Prevela Anita Peti-Stantić. Zagreb: Algoritam, 2010, 29.

³⁰ Škopljanac, Lovro. *Književnost kao prisjećanje*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2014.

³¹ Woolf, Virginia. *Obična čitateljica*. Zagreb: Centar za ženske studije, 2005, 5.

³² Plevnik, Danko. *Tko je vaš najbolji čitalac?*. Karlovac: 2010, Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić, 73.

³³ Woolf, Virginia. *Obična čitateljica*. Zagreb: Centar za ženske studije, 2005, 165.

³⁴ Plevnik, Danko. *Tko je vaš najbolji čitalac?*. Karlovac: 2010, Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić, 20.

³⁵ Ibid, 15.

Obična čitateljica: „Zapravo je jedini pravi savjet o čitanju koji jedna osoba može dati drugoj taj da uopće ne prihvaća savjete“³⁶.

4. ODVOJENO ČITANJE

4.1. JEDINI SVJEDOK LJEPOTE

„Najljepše i najdublje čitateljsko iskustvo ostvarujemo upravo dok čitamo svoje pisce... Poznat nam je društveni i povijesni kontekst u kojem su djela nastala, razumljive su nam aluzije na koje nailazimo, igre riječi, poznati su nam opisani prostori, a o razumijevanju mentaliteta ne moram ni govoriti. Kao čitatelji najviše profitiramo čitajući svoje književnike.”

M. Gavran, *Jedini svjedok ljepote*

Jedini svjedok ljepote deveti je roman Mira Gavrana, objavljen 2009. godine. Na predstavljanju romana u Društvu hrvatskih književnika, književni kritičar Marinko Krmpotić rekao je kako je Gavran ovim romanom „uspio spojiti svoj dobro prepoznatljiv kvalitetan i zanimljiv način pripovijedanja s dvjema novinama“, a to su: povratak suvremenim temama (a njima se Gavran nije bavio od 1999., odnosno od objavljivanja romana „Margita“) te izuzetno zanimljiva literaturi pisana u žanru trilera. Prema istom kritičaru, roman „problematizira sudbinu suvremene žene i negativnog odnosa društva prema ženi koja je (...) često kriva i kada to nije, a čemu nerijetko pridonose i mediji“³⁷.

Sam je autor istaknuo da je za književnost gotovo jednako važan dobar čitatelj kao i dobar književnik. Na pisanje romana se dugo odlučivao, a nastajao je na tri otoka - Malti, Šolti i Lošinju te u Zagrebu. Radnja romana se također dijelom odvija na spomenutim lokalitetima, odnosno u Zagrebu, paralelno na Malti, a na samom kraju i na Lošinju. Vrijeme radnje proteže se od jeseni 2006. do svibnja 2009. godine.

Priča, dakle, slijedi sveučilišnog profesora, recenzenta, književnog kritičara koji je tek napunio četrdesetu. Čovjeka koji je trajno osamljenik nesiguran u sebe. Njegove „ljubavi“ su prva supruga Jasna, s kojom je doživio bračni brodolom jer ga je prevarila i napustila, te

³⁶ Woolf, Virginia. *Obična čitateljica*. Zagreb: Centar za ženske studije, 2005, 165.

³⁷ R. P. B., „Miro Gavran: 'Jedini svjedok ljepote'“, Culturenet.hr, objavljeno: 22. 10. 2009, posjet: 20. 4. 2015. <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=28201>

Sandra, žena koja je razvedena, starija i s djecom, distancirana, i s kojom nije doživio ništa novoga. Književnost je njegova strast i zanimanje, jedini prostor u kojem se osjeća sigurno, a književno je djelo za njega nova realnost.

Priča kreće u jesen 2006, u Zagrebu, kada on dobiva čudan poziv od izvjesne Stele, koja se želi naći s njime. Na zajedničkoj kavi on uvidi da Stela iznimno cijeni njegov rad (on objavljuje prikaze knjiga u Vjesniku) i da ga već smatra svojim idealnim čitateljem, te mu donosi svoj neobjavljeni rukopis *Preljub* da ga on pročita. To je snažna i uvjerljiva priča o ljubavnom trokutu koja mu se sviđa.

Paralelni tok romana počinje na Malti u proljeće 2009, s dva suprotstavljena lika, Tragača, koji je u potrazi na nekim, te Bjugunca, koji bježi ponajprije od sebe, kaje se i samooptužuje, iako je uspio pobjeći od drugih.

Stela nema mobilni, internet niti kompjuter, niti želi objavljivanje svog romana. Smatra da je njen rukopis postao književnost kad ga je on pročitao. Nju ne zanima književna javnost, iako je on pokušava nagovoriti da roman objavi. Napisala je i novi roman, *Djetinjstvo*, koji donosi priču o dvanaestogodišnjoj djevojčici i njenom životu u Rijeci te preseljenju u Frankfurt. Roditelji joj se rastaju, a ona diplomira književnost i vraća se u Rijeku. Želi obnavljanje svog prijašnjeg života koji je naprasno prekinut – stare prijatelje iz škole, otprije deset godina. Kad shvati da je to nemoguće, shvaća i to da je izgubila oba svijeta koja je paralelno smatrala svojim. U Zagrebu opet provodu ugodan razgovor i ona ostaje tu noć kod njega, no neminovno je da mora otići.

Na Malti se Tragač približava Bjuguncu, saznaje da je ovaj profesor engleskog u školi stranih jezika te traži stan u blizini njegovog. Želi iscenirati slučajni susret te upisuje tečaj engleskog u istoj školi.

Profesor provodi tešku zimu, bez Stele, u koju se zaljubio i na koju stalno misli. Nada se da će se ona javiti i pretpostavlja da je ona udana i ima djecu i da, baš kao u njenom romanu, živi u Frankfurtu. Prekida sa Sandrom i uzaludno sa susjedom Radovanom putuje u Frankfurt, nadajući se da će je slučajno sresti. Shvaća da joj mora poslati jasan poziv, i to preko recenzije u Vjesniku, znajući da ih ona redovito čita. Recenzira tako knjigu austrijskog književnog teoretičara Aloisa Zillera o Franzi Kafki i Maxu Brodu. Naime, Kafka je na samrtni zatražio od svog vjernog najboljeg prijatelja da spali sva njegova djela, što Brod nije učinio te je tako Kafka postao to što jest, klasik svjetske književnosti. Ta je istinita priča profesoru bila zanimljiva jer se radilo o tome da su Max i Kafka utjecali jedan na drugoga te da se radi o jednom od najneobičnijih prijateljstava u cjelokupnoj povijesti književnosti. Brod je bio njegov najveći literarni poštovatelj i zagovornik. Profesor u recenziji piše da bi i on učinio

isto što i Brod, te da su književnost i čitatelji važniji od ekscentričnih, introvertiranih autora. Stela je očito pročitala i ovu recenziju te mu je nakon nekoliko dana provaljeno u stan i odneseni rukopisi.

Na Malti se Tragač i Bjugunac upoznaju, a ovaj drugi je prilično distanciran, boji se da ga Tragač ne prepozna, nije htio dulju konverzaciju te ga očito izbjegava.

U proljeće 2008. profesor počinje živjeti neuredno, ima problema s manjkom koncentracije, odustaje od pisanja recenzija. Završava u bolnici, postaje pacijent bez dijagnoze, povraća i ne želi ozdraviti. Puno je oslabio, smršavio te liječnik zaključuje da se radi o depresiji i da mu se smrt približava. Stela stiže u Zagreb, izjavljuje mu ljubav i on joj mora obećati da će ozdraviti i to do jeseni. Ona obećava da će doći 1. rujna i ostati tjedan dana.

Bjugunac se boji pretjeranog zbližavanja s Tragačem, no samoća mu ne paše, a s Tragačem je ugodno razgovarati i družiti se.

U ljeto 2008. profesor vraća svoj život u normalu, te on i Stela odlaze u Veli Lošinj. Provode vrijeme zajedno u strasti i druženju. On odlazi u Mali Lošinj u knjižnicu i tamo pročita u novinama priču o Mariji koja je ubila ljubavnika, muž ju je ostavio, ima djecu, a sad je pomilovana. On shvativši da se radi o Steli i da je ova priča upravo bacila sjenu na njihovu ljubav, odlazi tražiti objašnjenje od nje. No, ne nalazi je na plaži, a more uskoro izbacuje njeno tijelo.

Tragač u razgovoru s Bjuguncem saznaje da ovaj ima sina i kći koji žive s njegovom majkom, a na pitanje tko vodi Bjugunčevu školu jezika u Rijeci, on odgovara da je vodi njegova majka. Otad razgovor zapinje. Bjugunac naime nije nikad Tragaču rekao da ima školu jezika u Rijeci, a pronašavši stari novinski članak, Bjugunac shvaća da je Tragač osoba koja je bila s njom na Lošinju kad se ubila.

U jesen 2008. profesor se sreće s pedesetogodišnjom Vesnom koja je izašla iz zatvora u Požegi, a tamo je bila s Marijom (Stelom), te mu priča njenu priču. Marija je slobodne dane provodila kod Vesne u Zagrebu, na sprovodu je bio njen muž, a romane je spalila.

Bjugunac opet izbjegava Tragača, no ovaj se zabrine da mu se nije što dogodilo jer nije dolazio u školu na tečaj te ipak odlazi pronaći ga. Tragač odluči otići s Malte neobavljena posla, zaključivši kako je ionako sve u njegovom životu polovično i nedovršeno. Bjugunac shvaća da ipak želi razgovarati o njoj te pronađe Tragača.

Razgovaraju u Bjugunčevom stanu koji je ispunjen slikama Marije u prirodnoj veličini, uvjeren je da je ona govorila o njemu loše, moli Tragača da mu priča o romanu. Bjugunac onda ispriča stvarnu priču, o tome kako je on prvi varao nju, ona mu je opraštala i kako je onda on zbog taštine tražio razvod. Kaže da ju je on u biti ubio takvim ponašanjem.

Na kraju je očito da postoje dva doživljaja iste žene, da uopće ne postoji objektivna istina. Da možda i ne postojimo bez „onog drugog“ koji je ne samo ogledalo, već i jedino sredstvo definiranja našeg karaktera. Profesor tad odlučuje rekonstruirati njezine romane jer je jedini svjedok ljepote koju je ona satkala.

4. 2. KAFKIN PRIJATELJ

„Sve što je napisano, izmišljeno je. Stvarnost se ne pokorava riječima...”

M. Gavran, *Kafkin prijatelj*

Ovaj kratki roman Mira Gavrana objavljen je 2011. godine. Iste je godine autor za taj roman nagrađen nagradom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti za najviša znanstvena i umjetnička dostignuća. Odbor za nagrade obrazložio je to ovim karakteristikama romana: „Visoko odnjegovan standardni hrvatski jezik, kronikalni stil te pokušaj rekonstrukcije djelatnosti naslovnih likova s obzirom na njihove nepoznate, skrivene ili brižno tajene psihičke osobine”³⁸. Roman je nazivan i „tvrdo kuhanom prozom“, odnosno kvalitetnom prozom koja se po mnogočemu razlikuje od prijašnjih njegovih proznih djela. Također, roman je naišao na „odličan prijam i u kritike i u publike”³⁹.

Sam autor uviđa kod ovog romana posjedovanje „neobične strukture, ima sedamdeset i pet kratkih zapisa i razdijeljen je u tri dijela”⁴⁰. Ta bi se tri dijela mogla okvirno promatrati kao mladost, zrelu dob i starost. Radnja se većinom odvija u Pragu, ali i u manjim dijelom u Beču, Berlinu, odmorištima. Vrijeme radnje proteže se od 1903. (sadašnje vrijeme prvog dijela) preko 1924. godine (sadašnje vrijeme drugog dijela) i to su prvenstveno „praški dijelovi“. Posljednji se dio odvija 1953. godine u Tel Avivu.

Što se tiče teme, odnosno poticaja za pisanje, Gavran kaže kako je on „bio višestruk, od fascinacije s velikim književnim djelom Franza Kafke, ali i njegovim neobičnim životom, do mojih sve češćih posjeta Pragu proteklih godina, a i do želje da progovorim o doista neuobičajenom prijateljstvu između dvojice književnika, od kojih je onaj poznatiji i uspješniji, što je bio Max Brod u tim godinama, posvetio svoj život afirmaciji onog drugoga“. Proučio je većinu dostupnih biografija, ali je ipak najviše toga prepustio vlastitoj mašti. Bilo ja važno ono „što je moguće“, a ne ono "što je istina" za čime tragaju povjesničari, biografi i publicisti”⁴¹.

³⁸ jp, „Miro Gavran dobitnik nagrade HAZU za roman 'Kafkin prijatelj'“, objavljeno: 26. 4. 2012., posjet: 20. 4. 2015. <http://www.vecernji.hr/knjige/miro-gavran-dobitnik-nagrade-hazu-za-roman-kafkin-prijatelj-402912>

³⁹ Derk, Denis. „Tko će napisati moje knjige ako prihvatim neku funkciju!“, objavljeno: 26. 2. 2015. u 13:59, posjet: 22. 4. 2015. <http://www.vecernji.hr/knjige/tko-ce-napisati-moje-knjige-ako-prihvatim-neku-funkciju-najkorisniji-sam-kao-pisac-i-zato-odbijam-drustvene-angazmane-991991>

⁴⁰ Mladen, Valentina. „Miro Gavran: Najveći mi je uspjeh što sam ostao normalan čovjek“, Zadarski list, objavljeno: 15. 3. 2011, posjet: 20. 4. 2015.

<http://www.zadarskilist.hr/clanci/15032011/miro-gavran-najveci-uspjeh-mi-je-sto-sam-ostao-normalan-covjek>

⁴¹ Ibid.

I sama autorova napomena s kraja romana potvrđuje rečeno: „Pišući ovaj kratki roman, služio sam se poznatim izvorima o životu Franza Kafke i Maxa Broda. Dobar poznavatelj njihovih životopisa primijetit će da sam neke činjenice izmijenio, a neke izostavio. U cilju romaneskne uvjerljivosti dopustio sam svojoj mašti da slobodno djeluje u gradnji priče, od prve do posljednje stranice.⁴²“

Čak je i izdanje romana zanimljivo i drugačije od ostalih autorovih romana. Naime, Gavranov urednik „Zoran Maljković i izdavač Mozaik knjiga odlučili su pokrenuti novu biblioteku naziva 'Priča na dar'. Poželjeli su otisnuti knjige koje će biti istinski dar čitateljima u svakom pogledu, od sadržajnog do vizualnog, tako da su knjige tiskane u Njemačkoj na specijalnom papiru, platneni je uvez, čak je i trakica za označivanje stranica tu, kao u molitvenicima, a i formatom se željelo ići u knjige koje mogu stati i u unutrašnji džep sakoa, kako bi čitatelj imao čim prisniji kontakt s tim knjigama⁴³.

Roman je dakle podijeljen u tri dijela. U prvom dijelu, priča počinje u Pragu 1903. i prati dvojicu nerazdvojnih prijatelja, studente Maxa Broda i Franza Kafku. Max je taj koji posjeduje više talenata, mnoštvo interesa, dok Franz izgleda nesigurno i potpuno nespremno za praktični život. Povezuje ih književnost, strastveni su čitatelji i pisci kratkih priča. Franz ima problema s identitetom, kao umjetnik ne nailazi na odobravanje svog praktičnog oca Hermanna, trgovca, ali ga majka Julija shvaća. Ona je iz obitelji koja gaji ljubav prema umjetnosti i knjigama, dok je otac skromnog podrijetla. Obojica su Židovi, no Max je pravi vjernik, koji smatra da će prije ili kasnije živjeti u Palestini, dok za Franza nema nikakav značaj, a jedini mogući izbori za njega su Prag, Beč i Berlin. Na rođendanu Franzove sestre, Max svira, a Julija pjeva. Tada je on prvi put doživljava kao ženu, a ne kao prijateljevu majku, i zaljubljuje se. Franz u to vrijeme upada u depresiju, piše o samoubojstvu, te zabrinuta majka traži Maxovu pomoć. Tako se oni, brigom o Franzu, zbližavaju i započinju vezu koju je za jedno strast, a za drugo ljubav. Kad se Julija odluči na prekid, Max se razboli i izbjegava je. Franzu biva bolje, a onda i Julija shvaća da je to što ima s Maxom ljubav.

Drugi dio započinje godinom 1919. (a proteže se na nekoliko sljedećih godina), kad je Maxu 36 godina, objavio je 5 knjiga, dobar je glazbenik i kazališni kritičar, u braku je i ima djecu, a svi ga uvažavaju. Franzu je 37, i malo se toga promijenilo u njegovom životu; i dalje je razapet između neostvarenih želja i nerealnih očekivanja, prvenstveno očevih. Prekinuo je dugu vezu sa zaručnicom, te svjesno bira žene koje su daleko, veze koje su otpočeta osuđene

⁴² Gavran, Miro. *Kafkin prijatelj*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2011, 183.

⁴³ Mladen, Valentina. „Miro Gavran: Najveći mi je uspjeh što sam ostao normalan čovjek“, *Zadarski list*, objavljeno: 15. 3. 2011, posjet: 20. 4. 2015.

<http://www.zadarskilist.hr/clanci/15032011/miro-gavran-najveci-uspjeh-mi-je-sto-sam-ostao-normalan-covjek>

na propast. Tek u 30-ima objavljuje knjižicu s kratkim pričama, i to prvenstveno Maxovim zalaganjem, a nikako da završi romane *Proces* i *Nestali* (odnosno, *Amerika*). Radi na dosadnom činovničkom poslu u Zavodu za osiguranje radnika u slučaju nesreće.

Jednom prilikom u kavani upozna Milenu Jesensku, novinarku iz ugledne obitelji koja je u braku s Ernstom Polackom, piscem i ženskarošem. Franz se odmah zaljubljuje, razdire ga vječita neostvorena žudnja za idealnom ženom. Udaljava se od Maxa, jer se njemu ni Milena, ni njen rad ne sviđaju, a Franz je naprosto zaluđen njome.

Max se prisjeća kraja s Julijom, svog braka bez strasti, koju pronalazi u govorima o Palestini i prikupljanju sredstava za ostvarenje te ideje o židovskoj državi. Također pokušava odvratiti Milenu od veze s Franzom jer njega to iscrpljuje pa zato ne piše. Ona mu slavedobitno odgovara da Franz upravo piše novi roman, *Dvorac*. Franz, kao i obično, nakon nekog vremena počinje ignorirati Milenu, i opet mu je bolest došla kao opravdanje za prekid. Nakon nekoliko godina na odmoru slučajno sreće Doru Diamant, djevojku iz istočnožidovske, hasidijske obitelji, pobjegla je od očeve stege i sad kao devetnaestogodišnjakinja radi kao kuharica. Njen životno i ljubavno neiskustvo i strah jačaju Franzovu snagu i samopouzdanje, on se zaljubljuje i odlaze živjeti u Berlin.

Iako Franz piše Maxu da nikad nije bio sretniji, ovaj se posjetom uvjeri da oni zapravo žive u nevjerojatnoj bijedi, ali i da je, pod Dorinim utjecajem, Franz postao vrlo religiozan te da razmišlja o preseljenju u Palestinu. Max i Julija odlučuju nagovoriti Franza da se vrati u roditeljski dom, pogotovo sad kad je iscrpljen dugotrajnom bolešću. No, smrt je već bila na vratima. Na samrti Franz traži od Maxa da spali sva njegova djela. Max si predbacuje što nije proveo zadnje dane s Franzom, a u sebi vodi raspravu o tome treba li uništiti njegova djela, odnosno je li važniji Kafka čovjek ili Kafka pisac. Odlučio je posvetiti život sređivanju Franzovih tekstova i ipak ih objaviti. Nedostaje mu još jedino roman *Dvorac*, koji je ostao kod Milene nakon prekida s Franzom. Odlučuje je potražiti i zamoliti za roman, iako se nikad nisu podnosili. Ona mu tada priča o tome kako je bila samo slučajnost u Franzovu životu, kako je on samo volio biti zaljubljen i da ona ga ona nije izgubila jer ga nikad nije ni posjedovala. Osjete međusobnu bliskost i spavaju skupa.

Treći i posljednji dio romana odvija se u Tel Avivu, a godina je 1953. Maxu je 69, pobjegao je 1939. s obitelji u Palestinu. Usred stalnog sukoba i nemira, on živi na trajno nesigurnom prostoru. U tri godine nakon Franzove smrti objavio je sva tri njegova romana. Prisjeća se smrti svoje žene, Milenine smrti u logoru, smrti Franzovih sestara i smrti Dore Diamant. Život je posvetio Franzu, punih 20 godina pridobivao je izdavače, pisao i držao izlaganja o njegovom stvaralaštvu. Sada ga hvata nostalgija za Pragom, sumnja da će ikad

više vidjeti grad svoje mladosti, iz kojeg ga je protjerao jedan totalitarizam, a povratak mu priječi drugi. Posjećuje ga Jana Kučerova, najbolja Milenina prijateljica koja mu donosi Milenina pisma upućena njemu, sa željom da se objave u obliku knjige. Max ih pročita i shvaća koliko ga je Milena voljela, ispisavši „roman“ u kojem su oni glavni likovi. Itekako je svjestan toga da je i on nju jako volio, iako je te emocije potiskivao ostatak života.

No, protivni se objavljivanja pisama jer za njega niti on, ni Milena nisu važni za književnost, svima im dodatno značenje daje upravo Franz Kafka. Max odbija razrušiti sve ono što je cijeli život mukotrpno stvarao za Franza, koji bi ovime bio ismijan. Naime, objavljena su *Pisma Mileni*, Franzova pisma iz vremena nadahnute zaljubljenosti u nju. Max spali pisma, otvara roman *Dvorac* (razlog koji ga je povezao s Milenom), a potom ga snažno baca o zid.

5. VEZANO ČITANJE (ČITANJE U KONTEKSTU)

5. 1. O pisanju – promišljanje književnosti

O pisanju, odnosno o književnosti općenito, u oba se romana promišlja mnogo. Možda je to i najvažniji motiv obaju romana. pisci, publicisti, recenzenti i književni kritičari pomiješani su u najvažnije četiri osobe obaju romana – Franza, Maxa, profesora i Stelu. Književnost je ono što ih je spojilo, povezao ih je sličan ukus, slični stavovi i ljubav prema „lijepoj riječi“. Njihovi su razgovori koncentrirani oko književnosti, a uostalom i njihove je živote uvelike odredila ona sama. Književnost je za njih stvarnost, a stvarnost književnost.

Iako ih je „književnost (...) povezivala. Strastveni mladi čitatelji potajice su sanjali o danima kada će postati književnici“⁴⁴, Franz je pisanjem tjerao svoje demone, njegove priče nastajale su nakon neprospavanih noći, završavao ih je iscrpljen i napaćen pisanjem. Max je, sasvim suprotno, uživao u pisanju i za vrijeme pisanja nisu ga opsjedali nikakvi demoni⁴⁵. Međutim, mnogo kasnije je u trenucima nadahnute zaljubljenosti (u Doru) Franz bio onaj koji je posumnjao u cjelokupnu književnost. U pismu Maxu rekao je kako je „umjetnost (...) tlapnja, književnost je često isprazna obmana za naivne (...) više vrijedi jedan trenutak životne radosti proveden s dragom osobom od svih knjižnica ovoga svijeta“⁴⁶. Franz je, kao i Stela, sumnjao u „književnu javnost“, u „sud javnosti“, u izlaganje sebe drugima. Profesor je, kao i Max, smatrao da su obični čitatelji najvažniji, ali da književnost u svakom slučaju mora biti važnija od stvarih osoba autora.

5. 2. (Ne)objavljivanje – u potrazi za idealnim čitateljem

Naravno, slučaj Kafka, odnosno stvarna priča o tome kako je Franz na samrti zamolio svog vjernog prijatelja Maxa da uništi sve što je napisao, a ovaj to nakon promišljanja ne učini, nosiva je u oba romana. Naravno, u romanu *Kafkin prijatelj*, prenesena je u tom poznatom obliku, no nije Franz samo na samrti posumnjao u vrijednost svog djela i bio uvjeren u neobjavljivanje. Naime, od samog početka imamo Maxa koji čita i „razumije“ Franzova djela, koji vjeruje u njihovu kvalitetu; on se otpočетка čini kao onaj koji usmjerava

⁴⁴ Gavran, Miro. *Kafkin prijatelj*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2011, 10.

⁴⁵ Ibid, 18.

⁴⁶ Ibid, 132-133.

Franza. Kad je pročitao njegove prve priče, bio je zadivljen, uzalud ga je pokušavao nagovoriti da objavi te radove. Ali, „Franz je sumnjao u svoje tekstove jednakom snagom kojom je Max u njih vjerovao. 'Možda se sutra dosjetim rečenice koja će priči dati novo značenje. Bolje ne žuriti s objavljivanjem“⁴⁷, ponavljao je Franz, izbjegavajući izložiti svoju maštu „sudu javnosti“⁴⁷. I u zreloj je fazi njihovih života Max vjerovao u Kafkina djela, iako je ovaj bio uvjeren da je napisao sve što je trebao i da će nedovršeno ostati nedovršeno. Tek u 30-ima Max uspijeva svojim zalaganjem kod izdavača otisnuti Franzove priče, a što je tiče romana, „bezuspješno ga nagovarajući da ih čim prije dovrši i objavi“⁴⁸. Franzu je Bog poslao veliki talent, ali uskratio vjeru i samopouzdanje; Max je ispunjavao tu funkciju. U razgovoru s izdavačem, ovaj je Maxu rekao kako Franz „bez objavljenog romana nikad neće postati čitan autor“⁴⁹.

Pitanje (ne)objavljivanja Stelinog romana javlja se odmah na početku, profesor je pokušava uvjeriti kako je svaki roman napisan s namjerom da se objavi, kako svako djelo nastaje iz „dvostruke potrebe: iz potrebe autora da na papir stavi priču koja ga opsjeda i iz potrebe da tu priču podari čitateljima“, kako bi oni uživali i pronašli dijelove sebe u njemu. Kako bi se „dogodila“ književnost, itekako je potreban čitatelj, on je zaslužan za to da neko djelo postane književnost. Stela smatra kako je onda dovoljan samo on, kao jedini, „sjajni“ čitatelj. Objaviti za nju znači „zakovaknuti u svijet književnosti, izaći na javnu scenu“, izložiti i sebe i svoje djelo pogledima drugih, pristajati na glupe književne festivale, sajmove, promocije, polemike, trgovine i promidžbe. Iako je profesor uvjerava da su sami obični čitatelji važniji od te „književne javnosti“, ona ostaje neumoljiva⁵⁰. Kada napiše i drugi roman koji profesor ocijeni kvalitetnim, on je pokušava uvjeriti kako svatko može napisati jedan dobar roman, jer se „svatko od nas u životu susreo s jednom sudbinskom pričom koja ga određuje, a prenošenje tog doživljaja na papir može rezultirati kvalitetnim romanom“⁵¹. No, kad netko napiše dva odlična romana, radi se o pravom piscu. Kada ju je upitao o autobiografskim elementima, ona mu kaže kako je sve što je napisano nova realnost i kako nema potreba pronalaziti sličnosti stvarne osobe i literarne jer onda ispada da nam literarni svijet više nije dovoljan, postaje samo projekcija realnog života. Stela svog jedinog, idealnog čitatelja smatra osobom koja u književnosti ima i stila i znanja⁵². Kada je Stela već otišla,

⁴⁷ Gavran, Miro. *Kafkin prijatelj*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2011, 17.

⁴⁸ Ibid, 84-85.

⁴⁹ Ibid, 97.

⁵⁰ Gavran, Miro. *Jedini svjedok ljepote*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2009, 40-45.

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibid, 70-74

njemu kao rješenje sine kako bi knjiga austrijskog književnog teoretičara Aloisa Zillera o Franzu Kafki i Maxu Brodu mogla poslužiti kao jasna poruka da smatra kako je književnost važnija od svojih ekscentričnih i introvertiranih umjetnika. Nakon Franzove smrti, Max je posvetio život uređivanju njegovih tekstova za objavljivanje. Profesor odlučuje isto, rekonstruirati njena spaljena djela i objaviti ih. Zanimljivo je da na takav način idealni čitatelj postaje pomoćnik svojem piscu, jer će svakako novo djelo biti usmjereno i ostvareno njihovim literarnim vještinama.

5. 3. Ljubavne priče – u potrazi za idealnom ženom

U ova dva romana kao treći čimbenik koji ih povezuje na visokoj razini, izdvojila bih ljubavne priče. One svakako čine temelj radnje oba romana, a pronašla sam nekoliko „vrsta“ ljubavi koje u oba romana nevjerovatno podsjećaju na one druge, u drugom romanu.

Kao prvu izdvojila bih ljubav kao strast, odnosno veze u kojima strast i seksualni odnosi dominiraju i čine osnovu tih veza. Druga „vrsta“ ljubavi ona je koju karakterizira uzajamna posesivnost, u kojoj veza odašilje ozbiljnost, ali je sušta suprotnost toga te se raspada naprasnim, hladnim i promišljenim jednostranim činom. Sljedeća „vrsta“, „neobična“ ljubav, odnosno ljubav iz slučajnosti u kojoj je jednu osobu moguće vrlo lako zamijeniti nekim sasvim drugačijim, možda je najspornija. U svakoj je vezi ponešto neobičnoga, i vjerojatno ove kategorije ima pomalo i u ostalima, ali je zanimljiva u svojoj ideji o (prelako) zamjenjivosti, koja je očito bila najčvršća činjenica tih veza. Sljedeća, ljubav dostojna poštovanja, možda je „najozbiljnija“ od svih „vrsta“ ljubavi, ona koja utopijski teži vječnosti, ona koja idealizirana i koja je upravo zato toliko privlačna. U poštovanju leži mnogo više nego u strasti, posesivnosti ili neobičnosti, poštovanje je nešto što dobivamo kao povratnu informaciju od drugih. Iako je vjerojatno u ovoj ljubavi baš najmanje tražimo. Vječna, cjeloživotna ljubav koja je toliko rijetka, koliko i malo traži. Posljednja „vrsta“ ljubavi koju bih izdvojila, ona je koja je proizašla iz ove prethodne. Ljubav kao roman, odnosno kao čista fikcija, koja za podlogu ima stvarnost i koja ovu već idealiziranu, vječnu ljubav, idealizira do krajnjih granica. A čini to izdvajanjem iste iz stvarnog svijeta i pozicioniranjem u svijet fiktivnog, u svijet između korica koji ionako nije moguće promijeniti, prekinuti ili uništiti.

5. 3. 1. Ljubav kao strast

Na rođendanu najmlađe Franzove sestre, Max je svirao, a Franzova majka Julija je pjevala. Tada je on prvi put „osvijestio da ta žena ima lijepe oči, lijep vrat, bijelu put i graciozno držanje“⁵³ i „nije vidio pred sobom samo majku svoga najboljeg prijatelja, nego privlačnu ženu koja zaslužuje pažnju“⁵⁴, te se zaljubljuje u nju. Iako su nedugo nakon toga započeli njihovi strastveni susreti, Max je iskazivao svoju ljubav, dok je Julija inzistirala na tome da se radi samo o strasti. Također je on bio taj koji je sanjario o zajedničkom bijegu, a ona bila ta koja je u tome vidjela dijete, a ne onoga koji istinski ljubi, kako je sebe vidio Max⁵⁵. Nakon što su prekinuli i tri tjedna bili razdvojeni, Julija je shvatila da joj Max nedostaje te da je bio u pravu: „To između nas je ljubav, a ne strast“⁵⁶. Između njih se, dakle, iz strasti razvila ljubav, „bili su poput dvoje tragača koji davno nekada podoše u potragu jedno za drugim i sada se na kraju svijeta susreću u trenutku kada su već odbacili i posljednju nadu“⁵⁷.

Baš kao što je Max bio oduševljen Julijinim fizičkim izgledom, tako je i glavni lik romana *Jedini svjedok ljepote* osjećao istinsku privlačnost prema Sandri, ona mu se sviđala kao žena. Njihova je veza isprva bila temeljena na strasti, baš kao i ona Maxa i Julije, „Kad bi proteklo više vremena između njihovih susreta, seksualna igra otpočela bi s više strasti“⁵⁸. No, kako su se godine gomilale, strast jest ostala temeljem, ali kakvu-takvu ljubav osjećao je jedino profesor, koji je mislio „da će se s vremenom sve izmijeniti i da će prije ili poslije njih dvoje započeti zajednički život (...) vjerovao je da će izgraditi zajedničku obitelj“⁵⁹. Baš kao i Maxove sanjarije o životu s Julijom, ni ova profesorova očekivanja nisu se nikad ostvarila. Isto tako, obje su veze praktički održavane u tajnosti. Maxova i Julijina iz očitog razloga, zbog njenog supruga te velike vjerojatnosti da će ta veza povrijediti Franza. No, Sandrina i profesorova veza održavana je, istina, opet na poticaj žene, ali s nejasnijim razlozima: „Nije željela da izlaze zajedno, da ih bilo tko vidi u šetnji gradom. Kada bi se slučajno susreli na ulici, nije mu dopuštala da je poljubi, da je drži za ruku, da na bilo koji vidljiv način pokažu da su u vezi“⁶⁰. Distanciranost koje su te dvije žene, obje majke, jedna s nemarnim i

⁵³ Gavran, Miro. *Kafkin prijatelj*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2011, 28.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid, 61-62.

⁵⁶ Ibid, 71.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Gavran, Miro. *Jedini svjedok ljepote*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2009, 8.

⁵⁹ Ibid, 9.

⁶⁰ Ibid, 8.

nevoljenim suprugom, a druga s pokojnim, izgradile prema svojim ljubavnicima ostala je temeljem, baš kao i strast koja je pokrenula sve. Obje su našle u vezi s mlađim intelektualcima, ljudima koji su aktivno živjeli književnost, ali s kojima nikad nisu planirale ostvariti išta više od onoga što su smatrale dovoljnim.

5. 3. 2. Ljubav kao uzajamna posesivnost

Franzova veza sa zaručnicom Felice Bauer trajala je pet dugih godina, a okončao ju je Franz 1917. godine. Njihova je veza tako ne prava ljubav, nego „tek očitovanje uzajamne posesivnosti u mučnoj vezi koja se bezrazložno začela, a s još manje opravdanja protegla unedogled“.⁶¹ Max je čak posumnjao da je Franz svoju zaručnicu odabrao baš zbog toga što je živjela u Berlinu, punih šest sati udaljena od njega. Tako je bilo i s Julijom Wohryzek, pa mu je Max predbacio da je „vjenčanje moguće samo ako su oba partnera u isto vrijeme na istom mjestu“⁶². On je svjesno odabirao žene koje ne može posjedovati, one do koje će da priječiti brojne prepreke. Štoviše, njegove su veze redovito bile one „koje su u začetku nosile dobre razloge za razvrgnuće u budućnosti“⁶³. Felice mu nikad nije bila žena za kojom muškarac može žudjeti, bila je „tek idealna prozaična osoba koju se lako može zamisliti u ulozi korektna supruga“, a i osoba čije se snage pribojavao. U pismima je više pisao o sebi, svojim bolestima i slabostima, nego o svojim osjećajima prema njoj. Samo je vjenčanje odlagao unedogled, a kad je to postalo gotovo nemoguće, zbog pritiska obje obitelji, on je pronašao svoju bolest kao spas. Okoristio se svojim zdravstvenim stanjem kao prihvatljivim opravdanjem za prekid isto kao i s Milenom.

Podjednako sračunato i unaprijed itekako promišljeno, Jasna je prekinula s profesorom: „Ovo s nama već odavno nije išlo pravim smjerom. I ti i ja znamo da nismo jedno za drugo. (...) Zvonko i ja smo u svemu slični, bliski“⁶⁴. Izravna je poveznica i to da u oba prekida, nije niti bilo izbora već suočavanja sa stanjem stvari o kojem nije bilo moguće pregovarati. Baš kao Franz i Felice, pa i Julija, a možda i Milena, profesor i Jasna bili su približno jednakih godina, i na „istim valnim duljinama“⁶⁵: „On je bio mladi asistent na fakultetu, ona mlada pravica. Imali su dobro započete karijere. Voljeli su se. Bili su sretni.

⁶¹ Gavran, Miro. *Kafkin prijatelj*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2011, 80.

⁶² Ibid, 82-83.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Gavran, Miro. *Jedini svjedok ljepote*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2009, 11.

⁶⁵ Ibid, 10.

Sve je bilo kako treba biti⁶⁶. U biti ništa nije bilo kako je trebalo biti, imali su samo idealiziranu fikciju koja je reflektirala savršenstvo na van, samo „poželjna bajka“ koja se pretvorila u „najružniji trač“⁶⁷.

5. 3. 3. „Neobična ljubav“ – ljubav kao slučajnost

„Ljubav“ između Franza i Milene Jesenske sama je Milena okarakterizirala „neobičnom“ u razgovoru s Maxom nakon Franzove smrti. Kad ju je on upitao za pojašnjenje, odgovorila je: „Zato jer sumnjam da me istinski volio. On je volio biti zaljubljen. To što je tada odabrao mene, to je bila slučajnost“⁶⁸. Svoje viđenje njihovog odnosa, Milena je objasnila nešto ranije: „Ja ga zapravo nisam izgubila. Ja ga, naime, nikada nisam ni posjedovala. On je uživao da me zavodi, a da istodobno meni nije dopuštao da mu uzvratim. Sve to između nas... sve je to bilo pogrešno“⁶⁹.

Vjerojatno bi se i za Franzove veze s Felice i Julijom moglo reći da su slučajne, u smislu da je mjesto njegove odabranice mogla zauzeti bilo koja žena koja je bila spremna podnijeti rezerviranost, distanciranosti i sasvim hladan rez na kraju. Profesorova veza sa Sandrom također je krenula slučajno, neobično i nekako se otpočetak činilo da je sve to pogrešno.

U Franzovim odnosima sa ženama uvijek je prisutan strah, iako nije jasno o čemu se točno radi, možda o strahu od vezivanja (brakom, djecom i sl.), ili od toga da ga njegova odabranica napusti, pa on to učini prije. Milena je to priznala Maxu nakon prekida s Franzom: „...tek kasnije sam shvatila da se on mene cijelo vrijeme bojao. On je jedini muškarac u mojem životu kod kojeg sam osjetila da me se boji“⁷⁰.

⁶⁶ Gavran, Miro. *Jedini svjedok ljepote*. Zagreb: Mozaik knjiga, 10.

⁶⁷ Ibid, 11.

⁶⁸ Gavran, Miro. *Kafkin prijatelj*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2011, 163.

⁶⁹ Ibid, 162.

⁷⁰ Ibid.

5. 3. 4. Ljubav dostojna poštovanja

O ovakvoj „vrsti“ ljubavi gotovo na samom kraju romana *Kafkin prijatelj* progovara Jana Kučerova, Milenina najbolja prijateljica, donoseći Maxu njena pisma upućena njemu. U raspravi o pravoj ljubavi, koju Max izbjegava, Jana izjavljuje kako je prava ljubav baš onakva kakvu su on i Milena imali, jer joj se ona povjeravala i znala je sve o njima. Takva je ljubav bila istinska, „ono što je bilo između vas i Milene, to je bila ljubav dostojna poštovanja“. „Svi su je muškarci razočarali, osim vas. Voljela vas je više od svih. A rekla bih, i vi nju“⁷¹. Max prilično nevješto skriva svoje osjećaje, koje je tolike godine pokušao suzbiti. Osim te cjeloživotne ljubavi, i nakon Milenine smrti, izostanka razočaravanja s obje strane, još je nekoliko važnih karakteristika – primjerice, to da takva ljubav nije zahtijevala mnogo, Milena tako kaže kako se „pomirila se s time da nikada nećete ostaviti suprugu i obitelj. Čak je to na određeni način i cijnila kod vas. Nije željela ostvariti svoju sreću nanoseći bol drugima“⁷². Oboje su cijenili jedno drugo i sviđao im se karakter onog drugog. Sama je Milena jednom naglasila pouzdanost kao još jednu karakteristiku takve, prave ljubavi: „Jedino sam s Maxom uvijek znala na čemu sam. On je najpouzdaniji čovjek na svijetu“⁷³.

Ljubav profesora i Stele svakako prvenstveno pripada ovoj „vrsti“ ljubavi. Ona trpi i udaljenosti i različite načine življenja i ona prevladava smrt. Baš kako je Max Milenu volio i nakon njene smrti, profesor svoj život odlučuje posvetiti djelu one koje je volio. Viđenje Milene Jesenske dvojako je, jedno je Franzovo, a drugo je Maxovo. Viđenje Stele isto je takvo, jedno je ono njenog bivšeg supruga, a drugo je profesorovo. A to je bilo toliko, kao da se radi o različitim osobama. S obzirom na to se može reći da „ne postoji objektivna istina o nekom čovjeku. Čovjek nije ono što jest, on je samo doživljaj koji o njemu ima netko drugi. Mi se ne možemo ispoljiti bez 'onoga drugoga'. Mi i ne postojimo bez drugoga.“⁷⁴ Sasvim je jasno dosad da je profesor bio Stelin idealni, a onda njegov vjerni čitatelj. Isto je i s Maxom i Milenom, kojoj on tek kasnije priznaje da ne propušta njene članke u novinama te ga ona naziva „jednim vjernim čitateljem“⁷⁵.

⁷¹ Gavran, Miro. *Kafkin prijatelj*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2011, 176.

⁷² Ibid, 177.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Gavran, Miro. *Jedini svjedok ljepote*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2009, 197.

⁷⁵ Gavran, Miro. *Kafkin prijatelj*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2011, 164.

5. 3. 5. Ljubav kao roman

Čitajući Milenina pisma, na samom kraju romana *Kafkin prijatelj*, Max nakon mnogo vremena opet proživljava preispitivanje ljubavi s Milenom. Maxa je „potresla (...) snaga Mileninih emocija, koje su isijavale iz njezinih rečenica, oslikavajući dirljivi ljubavni 'roman' u kojem su njih dvoje bili glavni junaci“⁷⁶. Literariziranje njihovih stvarnih života, odnosno fikcionalizacija stvarnosti kojom je pribjegla Milena, i koja je opet nanovo oduševila Maxa, „vrsta“ je ljubavi koja se razvila iz ljubavi dostojne poštovanja. To je jedino što je od iste ostalo, ona je odavno mrtva, njemu se ostala izbljedjela sjećanja na ljubav u kojoj očito nisu nikad bili sjedinjeni. Ljubav kao roman, kao fikcija s kojom su u suglasju oboje sudionika, ali su sudionici jedino kao likovi u priči.

5. 4. Rješenja

5. 4. 1. Bolest kao način ozdravljenja i kao rješenje

Bolest uzrokovana ljubavlju nije ništa novo u književnosti, pa je čak zvuči i pomalo patetično i neuvjerljivo. Bolest je ovdje shvaćena u smislu načina ozdravljenja, odnosno oporavljanja od boli uzrokovane nesretnom ljubavlju. Naime, nakon prekida s Julijom, Max se razboli: „Osjećao se odbačenim. Nedostajali su mu njezini dodiri. Ničemu se više nije radovao. Preplavilo ga je malodušje. Na što god mislio, misao bi ga odvela k Juliji. Sve ga je podsjećalo na nju, čak i prizori koji nisu bili ni u kakvoj vezi s njom (...) osjećao je gađenje od same pomisli na hranu. Nije mogao jesti. Legao je u krevet“⁷⁷.

Također nakon prekida, sa Stelom, profesor se razbolio: „Iz tjedna u tjedan osjećao se sve lošije. Ničemu se više nije veselio. Ništa ga nije moglo istinski zaokupiti. Od buđenja do lijeganja u postelju, mislio je samo na nju (...) U početku je znao preskočiti pokoji obrok. Nakon mjesec dana došlo je do toga da je jeo tek jednom na dan“⁷⁸. Oba su slučaja povezana dakle s nemogućnosti nošenja sa situacijom da je došao kraj ljubavi, da vas voljena osoba ne želi i da je nema blizu. Njihova je reakcija na nesretnu ljubav napadno slično.

⁷⁶ Gavran, Miro. *Kafkin prijatelj*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2011, 179.

⁷⁷ Ibid, 63.

⁷⁸ Gavran, Miro. *Jedini svjedok ljepote*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2009, 133.

Sasvim drugačije je prirode Franzovo bolovanje, iako je i ono povezano s krajem ljubavi, odnosno prekidom veza. Franz je u raskidanju svojih veza redovito kao rješenje koristio vlastitu bolest. Raskid s Felice Bauer opisan je na sljedeći način: „Kada se učinilo da zbog pritiska svoje i njezine obitelji više neće moći izbjeći neželjeni brak, Franzu je u pomoć priskočila tuberkuloza. Čovjek koji baca krv iz tijela bez sumnje ima pravo na uzmak i pred ženom i pred prozaičnim životom. Stoga je svoju bolest prigrlio kao spasiteljicu. Pružila mu je neosporno opravdanje za uzmak, a kukavičluk je bio umotan u prihvatljiv ukrasni papir“⁷⁹. Slično se dogodilo i s Milenom Jesenskom: „Bolest mu je opet priskočila u pomoć. Zdravlje mu se pogoršalo i pružilo najbolju moguću izliku za prekid s Milenom“⁸⁰. Max se bojao da bi ga „gubitak nadahnuća i obožavane žene mogao po tko zna koji puta gurnuti u depresiju“⁸¹. Iako vjerojatno neželjeno, bolest od koje je i umro na kraju ga je razdvojila i od Dore Diamant.

5. 4. 2. Samoubojstvo kao rješenje

Ne mogavši se suočiti s činjenicom da njena sreća s profesorom možda neće potrajati kad on sazna pravu istinu o njoj, Stela bira samoubojstvo kao rješenje, kao izlaz iz kompliciranog kruga. Kad je profesor otišao u Mali Lošinj i tamo pročitao novine s istinom o njenom životu, Stela je ostala na plaži. Kad se vratio, našao je prazno mjesto i te iste novine. Sutradan je more izbacilo njeno tijelo.

Povezivanje motiva samoubojstva s Kafkom moguće je odmah u prvom dijelu romana *Kafkin prijatelj*. Radi se o pismu koje je za vrijeme Franzove depresije uzbunilo njegove roditelje, i koji su na poticaj liječnika zamolili Maxa da pazi na njega i Juliji prenosi informacije o njemu i njegovim raspoloženjima. U pismu je napisao kako je čovjek najjadnije stvorenje koje postoji i koje ionako nema izbora o svom življenju, ali ima o svojoj smrti: „Samoubojstvo se u našem ispažnom trajanju ukazuje kao jedina božanska gesta kojom sebi pružamo oslobođenje od neželjene stege, a istodobno se uzvisujemo na razinu onoga koji nam je darovao život“⁸². Svojim neurednim životom, u bijedi, gladi i oskudici, boležljiv kakav je oduvijek bio, Franz se prepustio životu koji je neminovno vodio u smrt. Iako nije povukao posljedni potez, odnosno nije si oduzeo život, on je itekako svjesno birao kako će živjeti, jer

⁷⁹ Gavran, Miro. *Kafkin prijatelj*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2011, 80-81.

⁸⁰ Ibid, 125.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid, 38-39.

je u roditeljskom domu uvijek imao alternativu. Oduvijek nesposoban za praktično življenje, u mnogočemu je svoj život usmjerio onome kraju koji je i dočekao.

5. 4. 3. Bijeg kao rješenje

U svakom se od tri dijela *Kafkinog prijatelja* odlazak čini kao rješenje za neke trenutne probleme. Također se može primijetiti da motiv bijega, odnosno odlaska iz mjesta stalnog boravka, iz dijela u dio romana raste, postaje važniji i nužniji, čak presudniji. U prvom dijelu, na Julijin poticaj, Franzov (i Maxov) odlazak u Beč nameće se kao rješenje njegovoj trenutnoj depresiji koja se čini teža od prijašnjih (zbog pronađenog pisama u kojem Franz spominje samoubojstvo). Odlazak u Beč čini se kao rješenje koje bi „za Franza bilo dobro“⁸³. U drugom dijelu, u vrijeme kad je Max počeo sumnjati da će uspjeti učiniti išta po pitanju Franzove rezigniranosti u vezi s pisanjem, pa i njegove opće nezainteresiranosti za život, Franz odlazi na „liječenje u Meranu. S radošću je pobjegao od ureda, zagrlivši mir i tišinu. Njegova pluća žudjela su za okrepljujućim planinskim zrakom“⁸⁴. Tijekom tog žuđenog boravka van Praga, Franz je shvatio da se zaljubio u Milenu. Godine 1921. boravi na liječenju u Tatrama. No, svibanj 1923. možda je i snažnije obilježio Franzov život. On je s najmlađom sestrom i njenom djecom boravio u kupalištu Muritz na Baltičkom moru, i tamo je naletio na ferijalnu koloniju Židovskog narodnog doma iz Berlina“⁸⁵. Tako je, naime, upoznao Doru Diamant, svoju posljednju ljubav i inspiraciju, što u njoj, što u religioznosti na koju ga je poticala. Također, značilo je to i početak njegovog puta u smrt, koja će ga dočekati s Dorom u Berlinu. Za treći je dio svakako najvažniji Maxovo preseljenje, odnosno bijeg od nacista 1939, u Palestinu. Max u Tel Avivu provodi ostatak života prognan od jednog totalitarizma, a u Prag se ne može vratiti zbog drugog totalitarizma⁸⁶.

Bijeg je jedan od temeljnih nosivih motiva romana *Jedini svjedok ljepote*. Prvenstveno zbog paralelne radnje, koja se odvija na Malti, gdje se skriva Bjegunac, ne mogavši naći opravdanje za svoje čine i ne mogavši ostati u Hrvatskoj. Motiv bijega javlja se i u prvoj paralelnoj priči; Stela je ta koja nakon svakog sastanka s profesorom odlazi, dok se njegov odlazak u Frankfurt, u nadi da će je slučajno sresti, nudi kao potez očajnika koji traži rješenje za svoju nesretnu ljubav.

⁸³ Gavran, Miro. *Kafkin prijatelj*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2011, 50.

⁸⁴ Ibid, 94.

⁸⁵ Ibid, 129.

⁸⁶ Ibid, 169.

2. DIO

6. ANALIZA PROVEDENE ANKETE

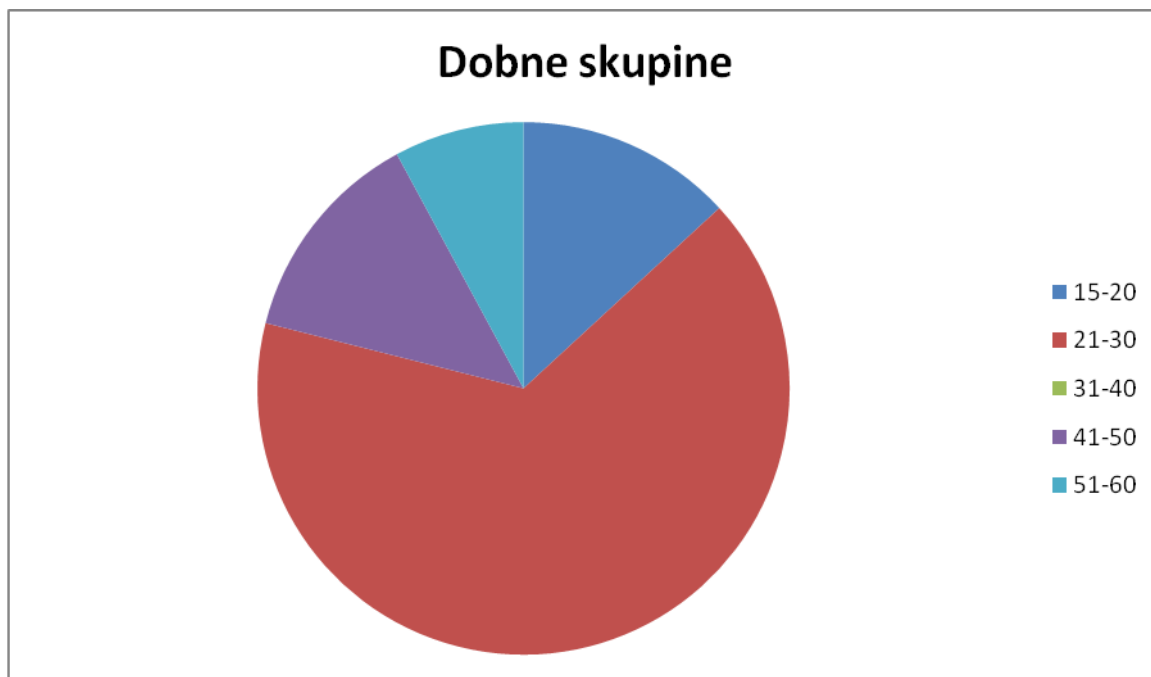
6. 1. Metodologija istraživanja

Upitnik za provedenu anketu sastoji se od dva dijela, općenitog (o čitatelju, njegovom čitalačkom iskustvu i lektirnom obrazovanju) i onoga o Miru Gavranu i ovim romanima. Prvi je, općeniti, dio bio podijeljen na tri kategorije: podatke o ispitaniku, čitalačko iskustvo i lektirno obrazovanje. To su također kategorije koje sam izdvojila u uvodu kao neke od važnih i utjecajnih za naše doživljavanje pročitanoa. Još jednu kategoriju, trenutno raspoloženje (pri čitanju), sam pokušala propitati kroz pitanja postavljena u drugim dijelovima jer većina ispitanika nije roman čitala nedavno. Oni, dakle, nisu osvijestili potrebu da zapamte svoje trenutno raspoloženje dok su čitali baš ovaj roman(e). U kategoriji podaci o ispitaniku bilo mi je važno osim, naravno, dobi i spola koji itekako utječu na doživljaj o djelu, utvrditi i obrazovanje ispitanika. Možda najvažnije pitanje u ovom bloku bilo mi je studira li ispitanik (ili je studirao) humanističke, društvene ili prirodne znanosti. Opća je pretpostavka da se količina (a možda i kvaliteta) pročitanoa, i tu prvenstveno mislim na beletristiku, smanjuje u ovom nizu: humanisti bi trebali čitati najviše beletrističkih djela, trebali bi biti upoznati s više naslova i autora, društvenjaci manje, jer su više okrenuti literaturi svojih područja, dok bi prirodnjaci trebali čitati najmanje, s obzirom na najveću udaljenost njihovih studija od književnosti. U drugom bloku pitanja, o čitalačkom iskustvu, postavljala sam razna pitanja o prirodi samog čitanja: o odluci, načinu biranja, mjestima gdje nabavljaju knjige, o vrsti knjiga koje čitaju, potom kad su posljednji put pročitali knjigu, kupuju li, poklanjaju, dobivaju ili preporučuju knjige, potom zašto uopće čitaju. Za ovaj rad je važno pitanje o tome hoće li, ako im se svidjela knjiga nekog autora, posegnuti za drugom njegovom knjigom, potom vole li više domaće ili strane autore, isto tako i utječe li mjesto ili trenutno raspoloženje na to hoće li im se knjiga svidjeti. Posljednji blok u općenitoj anketi, lektirno obrazovanje, počinje važnim pitanjem o srednjoškolskom obrazovanju: ukoliko su završili gimnazijsko obrazovanje, podrazumijeva se da su recimo čitali (ili barem obrađivali, a svakako čuli za) Dostojevskog, Tolstoja, Balzaca, Flauberta, Krležu itd. Zato ti i ostali lektirni autori nisu spominjani u sljedeće dvije sekcije. Naime, tražila sam od ispitanika da iskreno označe za koje su autore čuli, a potom i koje su čitali. Ta se dva popisa ne poklapaju, a odabir je bio sasvim

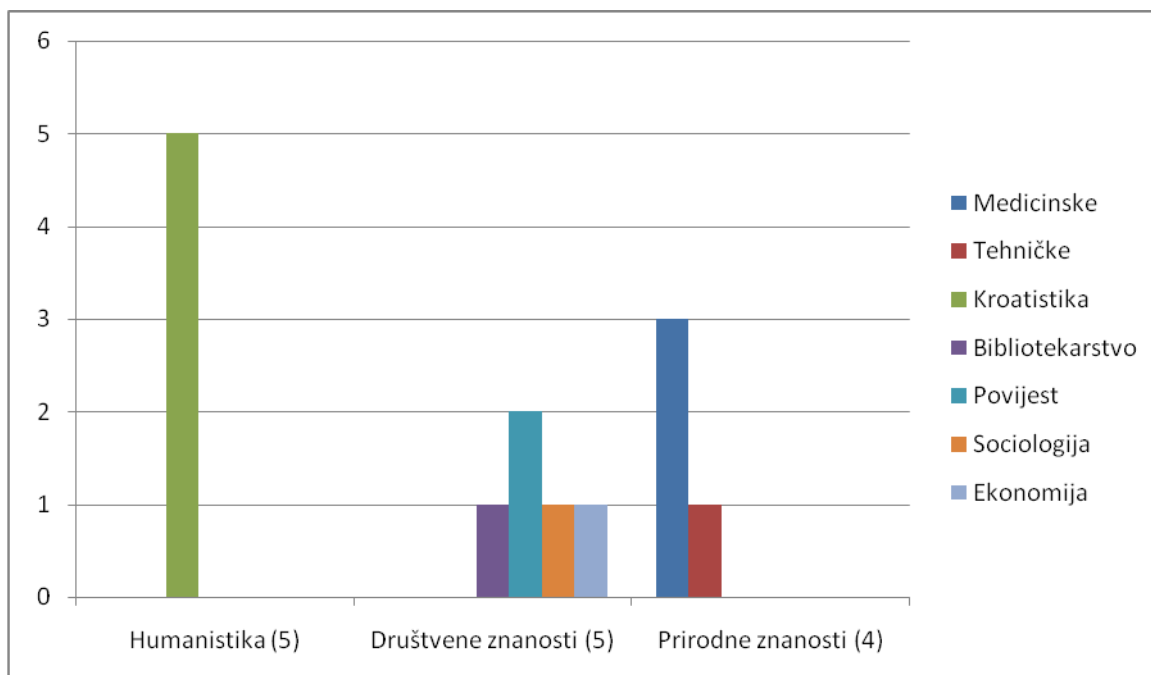
subjektivan. Početna je pretpostavka bila da će većina onih koji ne čitaju (redovito), koji ne studiraju na nekom od humanističkih smjerova ili ih književnost ne privlači na nekoj višoj razini, imati problema s prvom skupinom autora. Za drugu sam skupinu, odnosno autore čija su djela čitali ili nisu, pretpostavila da, ukoliko (redovito) čitaju, ispitanici neće imati problema s označavanjem barem nekoliko autora.

U drugom dijelu ankete naglasak je stavljen na djela Mira Gavrana. Početna su pitanja jednostavna, ali važna; o tome jesu li čitali ijedno njegovo djelo i ako jesu, jesu li pročitali više od jednoga. Također je trebalo od ponuđenih naslova označiti djela koja su čitali. Sljedeći se dio u potpunosti odnosio na priču o Maxu Brodu i Franzu Kafki (je li im otprije poznata ta priča, smatraju li da je većina ljudi čula za Broda i je li on nepravedno „ostao u Kafkinoj sjeni“), te na romane *Jedini svjedok ljepote* i *Kafkin prijatelj*. Taj je dio ankete bio najzahtjevniji jer je podrazumijevao da se ispitanici sjećaju pročitanih romana i da su spremni sudjelovati u nekoj vrsti dijaloga s djelima i o djelima. I to neovisno rade li to inače (na studiju književnosti) ili nisu odavno (primjerice, od srednje škole). Na postavljene je tvrdnje trebalo odgovoriti brojačno; 1 je značilo „slažem se u potpunosti“, 2 „uglavnom se slažem“, 3 „uglavnom se ne slažem“, a 4 „ne slažem se u potpunosti“.

Ukupno je u istraživanju sudjelovalo 15 osoba (5 humanista, 5 društvenjaka, 4 prirodnjaka, 1 osoba koja nije završila fakultet, i jedna koja fakultet nije još upisala, ali svakako pripada tehničkim znanostima). Važna je napomena da su tri osobe u biti podijeljene u ovom prikazu, iako nisu uračunate dvaput: ispitanica koja je prije medicine završila studij jezika i povijesti (uvrštena u prirodne znanosti), ispitanica koja studira jezik i sociologiju (uvrštena u društvene znanosti) te ispitanica koja studira povijest i kroatistiku (uvrštena u humanističke znanosti). Ispitanici su stari između 18 i 54 godine, različitog spola, učenici, studenti i zaposleni.

Onih koji su pročitali oba romana bilo je 13, a onih koji su pročitali jedan 2 (i to roman *Jedini svjedok ljepote*). Iako je velika većina ispitanika pročitala oba romana, nekolicina je to učinila na moj poticaj. No, to u ovom kontekstu nije važno jer se ispituje doživljaj romana i njihov međuodnos. To eventualno utječe na to da nisu sami posegnuli za *Kafkinim prijateljem* nakon što su pročitali *Jedini svjedok ljepote*, no to je ionako sporno s obzirom da je i dio onih koji su pročitali oba romana, drugi pročitali na poticaj profesora ili prijatelja.

Grafički prikaz podijeljenosti sudionika u anketi po zanimanjima

6. 2. Rezultati provedene ankete

Kao i u mojem vezanom čitanju, naglasak sam stavila na motive pisanja, književnosti – odnosno idealnog čitatelja, ljubavne priče – odnosno idealnu ženu te motiv rješenja, bilo bijegom, bilo bolešću ili samoubojstvom. Isto tako, željela sam provjeriti koliko su čitatelji svjesni poveznice ovih dvaju romana, naročito ako su čitali oba.

Iz općenitog dijela ankete, zaključila bih nekoliko činjenica o čitalačkom iskustvu ispitanika, koje možda nisu presudne za ovaj rad, ali su znakovite u općenitom razmatranju čitanja danas. Iako se većinom radi oko mladoj populaciji, u ranim ili srednjim 20-im godinama, izrazito je malo onih koji se na čitanje knjiga odlučuju po kritici, a većina ih knjige nabavlja u knjižnicama. Ponuđeni odgovori za vrstu knjiga koje čitaju (ljubavni romani, krimići, pustolovni, putopisi...) bili su dovoljne opcije, tako da nema puno onih koji su pribilježili ostalo kao opciju, iako se radi o većinom najčitanijim žanrovima. Autor, naslov i sadržaj nalaze se u vrhu kriterija za odabir što će čitati. Podjednako su zastupljeni autor i sadržaj na prvom, odnosno na trećem mjestu, dok je naslov gotovo uvijek na drugom. Svi žele čitati više, i većinom im nedostaje slobodnog vremena, a manjak stresa i prikladnija atmosfera također bi im to omogućili. Knjige najčešće kupuju, ali i preporučuju, iako ih dio i dobija, odnosno poklanja. Od knjiga očekuju da ih ponajprije opuste, ali i da nauče nešto novo i da ih zabave.

Za rad je izrazito zanimljivo da nitko nije negativno odgovorio na pitanje hoće li pročitati drugu knjigu autora čija im se knjiga svidjela, odgovori su većinom pozitivni, ili barem „ponekad“. Većina više voli strane autore, a ukoliko je odgovor i domaće ili samo domaće, radi se o studentima kroatistike. Važna su i pitanja o tome smatraju li da mjesta gdje knjige čitaju ili njihovo trenutno raspoloženje utječu na njihov doživljaj djela. Velika većina ne smatra da mjesto čitanja ima utjecaj; tek je nekoliko „možda“. Sasvim je drugačije s trenutnim raspoloženjem; odgovori su podijeljeni između „da“ i „možda“; tek je dvoje ispitanika označilo negativan odgovor.

U lektirnom sam obrazovanju htjela ispitati koja je „lektira“ koju su ispitanici pročitali. Kako sam rekla, ako su završili gimnazijsko obrazovanje, podrazumijeva se da su upoznati s klasicima svjetske i hrvatske literature. U upitu o autorima za koje su čuli, bili su ponuđeni gotovo isključivo moderni klasici, i to oni za koje sam smatrala da nisu čitani među širom čitalačkom publikom. Većina je čula za, recimo, Kunderu, Marqueza, Selimovića, Desnicu i Kiša. No, rijetko je tko čuo za Beauvoir, Gombrowitza, Maraini, Krasznahorkaia ili

Hamsuna. To je potvrdilo moju pretpostavku, ali je važno i za anketu jer pokazuje da se radi o prosječnim čitateljima; nema onih koji nisu čuli za barem 3 autora, a većina je čula za više od 5 (sveukupno je bilo dvadeset autora). Iako ima onih koji su čuli za većinu autora, ne radi se niti o povlaštenim čitateljima, što je rečeno ranije, u prikazu sudionika, ali se isto tako ne radi niti o čitateljima koji bi se elitistički isticali po poznavanju manje ili slabo poznatih autora. Samim time, anketa je provedena na aktivnim, ali prosječno upoznatim čitateljima. U dijelu o autorima čija su djela pročitali, to je dodatno pojašnjeno. Naime, većina je čitala inače čitane autore: Gavrana, Christie, Pavličića ili Tomića, dok Mlakića, Browna ili Zafona ipak nisu čitali, iako se radi o vrlo čitanima i nagrađivanim autorima.

Za ovaj rad najvažniji dio ankete onaj je o Miru Gavranu. U općenitijem dijelu, o čitanosti Gavranovim djela, svi su pročitali više od jednog njegovog djela, i kad se radi o jednom od analiziranih romana, a ne oba. Prema sudionicima ove ankete, najčitanija su Gavranova djela: *Jedini svjedok ljepote*, *Kafkin prijatelj*, *Judita*, *Kako je tata osvojio mamu*, *Svašta u mojoj glavi*, *Zaljubljen do ušiju*, *Klara* i *Kreontova Antigona*.

Najvažniji dio anketa ticao se, naravno, priče o Maxu Brodu i Franzu Kafki te analiziranim romanima. Zanimljivo je da je nešto manje od polovine ispitanika (i to su gotovo svi *nekroatisti*, odnosno *nehumanisti*) čulo za priču o njima, i također nešto manje od polovine smatra da je Max ostao u Franzovoj sjeni. Nitko ne smatra da je većina ljudi čula za Maxa Broda.

U anketi su pitanja o romanima bila podijeljena zato što nisu svi pročitali oba romana, ali ja ću ovdje pitanja, odnosno odgovore analizirati na isti način kako sam to učinila u poglavlju o vezanom čitanju. O pisanju, odnosno promišljanju književnosti, postavila sam pitanje o doživljaju profesora kao Maxa Broda, a Stele kao Franza Kafke na koje su svi ispitanici odgovorili potvrdno⁸⁷, isto tako za gotovo sve (osim jednog) ispitanike, pisanje jest stvaranje druge stvarnosti, a da se uspjehom u sadašnjem životu smanjuje priznavanje nakon smrti, a neuspjehom za života ostvaruje slava nakon smrti smatra dvije trećine ispitanika. O pravu na (ne)objavljivanje, profesora svi smatraju Stelinim idealnim čitateljem, a Maxa Kafkinim idealnim čitateljem. Pitanje o njegovom pravu na inzistiranje o objavljivanju romana sasvim je podijelilo ispitanike, a ono o tome je li važnija književna ili ona stvarna osoba autora također. Nešto sam više pitanja postavila o ljubavnim pričama, idealnim ženama, odnosno vrstama ljubavi u romanima. Profesorovom idealnom ženom Stelu vide gotovo svi,

⁸⁷ Odgovore označene s 1 i 2 („slažem se u potpunosti“ i „uglavnom se slažem“), analizirat ću kao „slažem se“, dok ću odgovore označene s 3 i 4 („uglavnom se ne slažem“ i „ne slažem se u potpunosti“) analizirati kao „ne slažem se“.

ali s tvrdnjom da su Jasna i Sandra samo usputne, razočaravajuće prepreke u njegovoj potrazi za idealnom ženom, nije se složila jedna trećina ispitanika. O tome je li Dora idealna Franzova žena i Milena Maxova isto tako nema suglasja, i to gotovo jednako njih smatra da jesu, odnosno da nisu. To je zanimljivo jer sam u analizi ustvrdila da bi, recimo, Milena mogla simbolizirati onu vrstu cjeloživotne, a neostvarene ljubavi kakva se idealizira. Ljubav se u romanima može ostvariti preko (prvotne) strasti smatra većina ispitanika, a isto tako većini ljubavna priča ipak nije važnija od one o pisanju, književnosti ili pravu na odluku o objavljivanju. Rješenja (a u vezanom čitanju ponudila sam nekoliko: bolest, samoubojstvo, bijeg) sam propitala kroz tvrdnju o tome da je odlazak u romanu bježanje koje oslobađa, i tu su stavovi podijeljeni (starije ispitanice smatraju da nije). Kafkin neuredni i nemarni život nesvjesnim samoubijanjem vidi većina ispitanika.

7. ZAKLJUČAK

Kako je napomenuto na samom početku rada, glavna je motivacijska okosnica ovog rada bila propitati osobni doživljaj ovih dvaju romana. Osobni doživljaji su u širi kontekst postavljeni pomoću ankete. Ispitanike ni u kojem slučaju ne možemo smatrati niti povlaštenim, profesionalnim čitateljima, a niti „natprosječnim“ ili *elitističkim* čitateljima. Oni su podjednako čitateljski obrazovani i njihova čitalačka kultura ne odudara previše. Nije primijećena niti razlika među strukama, što usmjerava na zaključak kako je doživljaj romana individualne prirode. Različitost u doživljavanju tako više veze ima sa stavovima kojima se ispitanici vode u životu, s njihovim karakterom, iskustvima i emocionalnim aspektima njihovih osobnosti.

Gotovo svi ispitanici (osim jednog) smatraju roman *Kafkin prijatelj* neizostavnim kontekstom romana *Jedini svjedok ljepote*, a ne njegovim nastavkom. Pošto cilj ovoga rada nije bio donijeti ikakav neoboriv zaključak, jer to niti nije moguće u književnosti, osvrnut ću se radije na mogućnosti koje otvara čitanje ovih romana u kontekstu. Njihova „međusobna“ komunikacija temelji se na mnoštvu prepoznatih i u radu razrađenih poveznica. Samo izuzimanje baš ovih romana i njihovo postavljanje u kontekst govori u prilog tome da ih se u ovom radu smatra neodvojima. Iako se odvojenim čitanjem pokušalo pokazati da je takvo što itekako moguće, oni u „pravi“ dijalog stupaju tek sagledavanjem u kontekstu.

Samo pisanje jest stvaranje nove stvarnosti, pisanjem se rekreira ono staro i nudi se mogućnost „iskupljenja“, možda popravljanja i promjene koja nudi olakšanje i smirenje. Idealni čitatelj je konstrukt, on vjerojatno ne postoji, no u svijetu književnosti idealnom se čitatelju teži, njega se traži i njega bi se iznad svega voljelo pronaći. Upravo zato smatram da je pitanje o idealnom čitatelju valjano i bez sasvim jasnog određenja koje bi točno kvalitete on trebao posjedovati. O idealnom je bilo riječi i u dijelu s ljubavnim pričama; također je jasno da idealna žena/muškarac teško da postoje. Ali, baš kao i s piscem, tako i obična osoba teži nalasku svojeg idealnog suputnika. Postaje sasvim nevažno je li se ta ljubav ostvarila i koliko je trajala, sam pronalazak ili osvješćivanje pronalaska može biti (literarno) mnogo vrijednije. Rješenja kojima su se likovi vodili u svojim djelovanjima opet ovise o sudovima kojima ih podvrgavamo. Ukoliko svatko ima pravo vjerovati u to da je ono što čini ispravno, a ima, onda rješenja vrijede onoliko koliko su naši likovi uvjereni da vrijede. Miro Gavran je ovim romanima ponudio nekoliko različitih *stvarnosti*, svaka od njih je moguća i svaka od njih vjerojatno i postoji negdje (u blizini).

8. PRILOG 1 (OPĆENITA ANKETA)

8. 1. Podaci o ispitaniku

- Spol: muški ženski
- Dob: 15- 20 21-30 31-40 41-50 51-60 više od 61
- Završeno obrazovanje: osnovna škola srednja škola prvostupnik magistar
 ostalo
- Trenutno: studiram studiram i radim radim
- Studirao sam/ studiram: humanističke znanosti društvene znanosti prirodne znanosti
- Zaposleni ste kao _____ /
Vaše zanimanje nakon zavr. obrazovanja _____

8. 2. Čitalačko iskustvo

- Kako odlučujete što ćete čitati? po preporuci po kritici nađem knjigu u knjižnici
- Gdje nabavljate knjige? u knjižnici u knjižari posuđujem (od prijatelja, npr.)
 čitam online
- Što najviše volite čitati? ljubavne romane krimiče pustolovne romane putopise
 biografije knjige za samopomoć drugo _____
- Kada birate knjigu, što Vam je važno? Poredajte.
___autor ___naslov ___sadržaj ___izgled ___broj stranica
Kad ste posljednji put pročitali knjigu? u posljednjih tjedan dana u posljednjih mjesec dana u posljednjih 6 mjeseci u posljednjih godinu dana i više
- U posljednjih godinu dana ste... kupili knjigu poklonili knjigu dobili knjigu
 preporučili knjigu ništa od navedenog
- Na Vas se najviše odnosi tvrdnja da (ste): zadovoljni koliko čitate želite čitati više
 želite čitati manje ne čitate knjige
- Čitate zato što (Vas)... opušta zabavlja naučite nešto novo
- Ako Vam se svidjela knjiga nekog autora, hoćete li pročitati i neku drugu njegovu knjigu?

- da, uvijek ne, nikad ponekad
- Volite li više strane ili domaće autore?
 - strane domaće
- Što mislite, utječe li mjesto gdje čitate na to kako će Vam se knjiga svidjeti?
 - da ne možda
- Što mislite, utječe li Vaše trenutno raspoloženje na to kako će Vam se knjiga svidjeti?
 - da ne možda
- Što bi Vam potaklo da čitate više? više slobodnog vremena prikladnija atmosfera, manje stresa jeftinije knjige/ lakši pristup knjigama / bolji izbor ne želim čitati više

8. 3. Lektirno obrazovanje

- Srednjoškolsko obrazovanje: gimnazija strukovna škola
- Označite autore za koje ste čuli.

☐ Kundera	☐ Jimenez
☐ Dragojević	☐ Plath
☐ Marquez	☐ Vann
☐ Drndić	☐ Desnica
☐ McCarthy	☐ Krasznahorkai
☐ Vrkljan	☐ Calvino
☐ Hamsun	☐ Maraini
☐ Kiš	☐ Kulenović
☐ Gombrowitz	☐ Rushdie
☐ Beuvoir	☐ Selimović

- Označite autore čije ste barem jedno djelo pročitali.

☐ Gavran	☐ Hislop
☐ Roberts	☐ Nesbo
☐ Christie	☐ Aralica
☐ Pavličić	☐ Mlakić
☐ Ferić	☐ Majdak
☐ Kafka	☐ Kiš
☐ Coelho	☐ Tomić
☐ Mitchell	☐ E. L. James
☐ Brown	☐ Ahern
☐ Townsend	☐ Zafon
☐ Roslund i Hellstrom	☐ Sparks

9. PRILOG 2 (ANKETA O GAVRANU)

- Jeste li čuli za Mira Gavranu? da ne
- Jeste li čitali ijedno njegovo djelo? da ne
- Ako jeste, jeste li pročitali više od jednog djela? da ne
- Označite koje ste djelo pročitali.

☐ Zaboravljeni sin	☐ Kako smo lomili noge	☐ Klara
☐ Margita	☐ Judita	☐ Krstitelj
☐ Poncije Pilat	☐ Mali neobični ljudi	☐ Muškarci i žene
☐ Kafkin prijatelj	☐ Jedinu svjedok ljepote	☐ Parovi i slične slabosti
☐ Zabljubljen do ušiju	☐ Svašta u mojoj glavi	☐ Profesorica iz snova
☐ Pokušaj zaboraviti	☐ Kako je tata osvojio mamu	☐ Sretni dani
☐ Halo, ljubavi	☐ Fossil i Tomislav	☐ Najposlušniji bolesnik
Trpimir		
☐ Kreontova Antigona	☐ Ljubavi Georga Washingtona	☐ Kad umire glumac
☐ Sve o ženama	☐ Sve o muškarcima	☐ Muž moje žene
☐ Hotel Babilon	☐ Priča o dječaku koji je spasio more	
☐ Noć bogova	☐ Papučari	☐ Zabranjeno smijanje
☐ Čehov je Tolstoju rekao zbogom	☐ Nora danas	☐ Kako ubiti predsjednika
☐ Paralelni svjetovi	☐ Vrijeme za komediju	☐ Tajkuni
☐ Vozači za sva vremena	☐ Oproštajno pismo	☐ Urotnici
☐ Kraljevi i konjušari	☐ Shakespeare i Elizabeta	☐ Pacijent doktora Freuda
☐ Bit će sve u redu	☐ Otelo sa Suska	☐ Ne zaboravi Hollywood
☐ Zatočenici	☐ Pjesme	☐ Vesela obitelj

Ostalo _____

- Je li Vam (otprije) poznata priča o Maxu Brodu i Franzu Kafki? da ne
- Smatrate li da je većina ljudi čula za Maxa Broda? da ne
- Smatrate li da je Max Brod nepravedno “ostao u Kafkinj sjeni”? da ne

O romanu *Jedini svjedok ljepote*:

Označite tvrdnje brojkom. (1-slažem se u potpunosti, 2-uglavnom se slažem, 3-uglavnom se ne slažem, 4-ne slažem se u potpunosti)

- U ovom romanu, profesora možemo doživjeti kao Maxa Broda, a Stelu kao Franza Kafku.____
- Profesor je Stelin idealni čitatelj.____
- Stela je profesorova idealna i uvijek tražena žena.____
- Jasna i Sandra samo su usputne, razočaravajuće prepreke u potrazi za idealnom ženom.____
- Stelu odlikuje jak karakter.____
- Profesor je imao pravo inzistirati na objavljivanju romana.____
- Književna osoba pisca je manje važna od njegove stvarne osobe.____
- Ljubavna je priča važnija od priče o pisanju/književnosti/objavljivanju.____
- U romanu je važno jedino kako nas drugi vide, ne postoji objektivna slika o nama.____
- Pisanje je stvaranje druge stvarnosti.____
- Odlazak je oslobađajuće bježanje.____

O romanu *Kafkin prijatelj* (za one koji su pročitali oba romana):

- Dora je Franzova idealna žena.____
- Milena je Maxova idealna žena.____
- Max je Kafkin idealni čitatelj.____
- Kafkin neuredni i nemarni život nesvjesno su samoubijanje.____
- U romanu, ljubav se može ostvariti preko strasti.____
- Uspjeh u sadašnjem životu smanjuje priznavanje nakon smrti, neuspjeh za života uzrokuje slavu nakon smrti.____
- *Kafkin prijatelj* je nastavak romana *Jedini svjedok ljepote*.____
- *Kafin prijatelj* nije nastavak, već neizostavni kontekst romana *Jedini svjedok ljepote*.____

10. BIBLIOGRAFIJA

10. 1. Izvori

Gavran, Miro. *Jedini svjedok ljepote*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2009.

Gavran, Miro. *Kafkin prijatelj*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2011.

10. 2. Literatura

Brozović, Dalibor, gl. ur. *Hrvatska enciklopedija*. 11 sv. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 1999-2009.

Biti, Vladimir. *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska, 2000.

Gavran, Miro. *Književnost i kazalište. Eseji, razgovori, zapisi i nostalgичna prisjećanja*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008.

Grosman, Meta. *U obranu čitanja: čitatelj i književnost u 21. stoljeću*. Prevela Anita Peti-Stantić. Zagreb: Algoritam, 2010.

Hirsch, E. D. *Načela tumačenja*. Beograd: Nolit, 1983.

Plevnik, Danko. *Tko je vaš najbolji čitalac?*. Karlovac: 2010, Gradska knjižnica Ivan Goran Kovačić.

Škreb, Zdenko. *Studij književnosti*. Zagreb: Školska knjiga, 1976.

Škopljanac, Lovro. *Književnost kao prisjećanje*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2014.

Vuković Runjić, Milana, ur. *Pisci o pisanju. 32 autora o tajnama zanata*. Zagreb: Vuković & Runjić, 2003.

Woolf, Virginia. *Obična čitateljica*. Zagreb: Centar za ženske studije, 2005.

10. 3. Internetski izvori

Belak Krile, Anita. „Još me jedino nisu igrali na Antartici“, *Slobodna Dalmacija*, objavljeno 22.02.2015. u 20:37. (26. 2. 2015.)

<http://www.slobodnadalmacija.hr/Kultura/tabid/81/articleType/ArticleView/articleId/275825/Default.aspx>

Derk, Denis. „Tko će napisati moje knjige ako prihvatim neku funkciju!?“, *Večernji list*, objavljeno: 26. 2. 2015 u 13:59. (22. 4. 2015.)

<http://www.vecernji.hr/knjige/tko-ce-napisati-moje-knjige-ako-prihvatim-neku-funkciju-najkorisniji-sam-kao-pisac-i-zato-odbijam-drustvene-angazmane-991991>

Grdić, Tina. „VIDEO: Miro Gavran o teatru, pisanju i samoći“, *Dalje.com*, objavljeno: 16. 4. 2009. u 22:45. (20. 4. 2015.)

<http://dalje.com/hr-scena/video--miro-gavran-o-teatru-pisanju-i-samoci/251540>

Jp, „Miro Gavran dobitnik nagrade HAZU za roman 'Kafkin prijatelj'“, *Večernji list*, objavljeno: 26. 4. 2012. (20. 4. 2015.)

<http://www.vecernji.hr/knjige/miro-gavran-dobitnik-nagrade-hazu-za-roman-kafkin-prijatelj-402912>

Mladen, Valentina. „Miro Gavran: Najveći mi je uspjeh što sam ostao normalan čovjek“, *Zadarski list*, objavljeno: 15. 3. 2011. (20. 4. 2015.)

<http://www.zadarskolist.hr/clanci/15032011/miro-gavran-najveci-uspjeh-mi-je-sto-sam-ostao-normalan-covjek>

Ožegović, Nina. „Miro Gavran – najpopularniji hrvatski pisac u svijetu“, *Nacional* 553, objavljeno 19. 6. 2006.(20. 4. 2015.)

<http://arhiva.nacional.hr/clanak/25918/miro-gavran-najpopularniji-hrvatski-pisac-u-svijetu>

Pervan, Jelena. „[Školska lektira] Miro Gavran predlaže koje knjige treba izbaciti a koje uvrstiti u popis“, *Srednja.hr*, objavljeno: 19. 4. 2015. U 08:46. (20. 4. 2015.)

<http://srednja.hr/Zbornica/Nastava/-SKOLSKA-LEKTIRA-Miro-Gavran-predlaze-koje-knjige-treba-izbaciti-a-koje-uvrstiti-u-popis>

R. P. B., „Miro Gavran: 'Jedini svjedok ljepote'“, *Culturenet.hr*, objavljeno: 22. 10. 2009. (20. 4. 2015.)

<http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=28201>

Šovagović, Tomislav. „Ljudskoj duši treba dobra književnost“, *Glas koncila* 13 (1814), objavljeno: 29. 3. 2009. (20. 4. 2015.)

http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_php&Itemid=41&news_ID=16309

Tkalec, Gordana. „Internetski portreti hrvatskih pisaca“, Zagreb: Matica hrvatska, *Kolo* 5, 2013.

<http://www.matica.hr/kolo/401/Internetski%20portreti%20hrvatskih%20pisaca/> (20. 4. 2015.)

Torbica, Duška. Iz: Pregled kandidata za nove članove Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti IZBORNA SKUPŠTINA – 15. svibnja 2014, *Hazu.hr*, objavljeno: 2. 6. 2014. (20. 4. 2015.)

http://info.hazu.hr/hr/clanovi_akademije/osobne_stranice/mgavran/mgavran_biografija/mgavran_izb/

Tunjić, Andrija. „Srljamo u društvo kakvo ne cijenimo“, Zagreb: Matica hrvatska, *Vijenac* 408, objavljeno: 22. 10. 2009. (22. 4. 2015.)

<http://www.matica.hr/vijenac/408/Srljamo%20u%20dru%C5%A1tvo%20kakvo%20ne%20cijenimo%20/>